

M

56.486

Magyarország helyzete a világgazdaságban

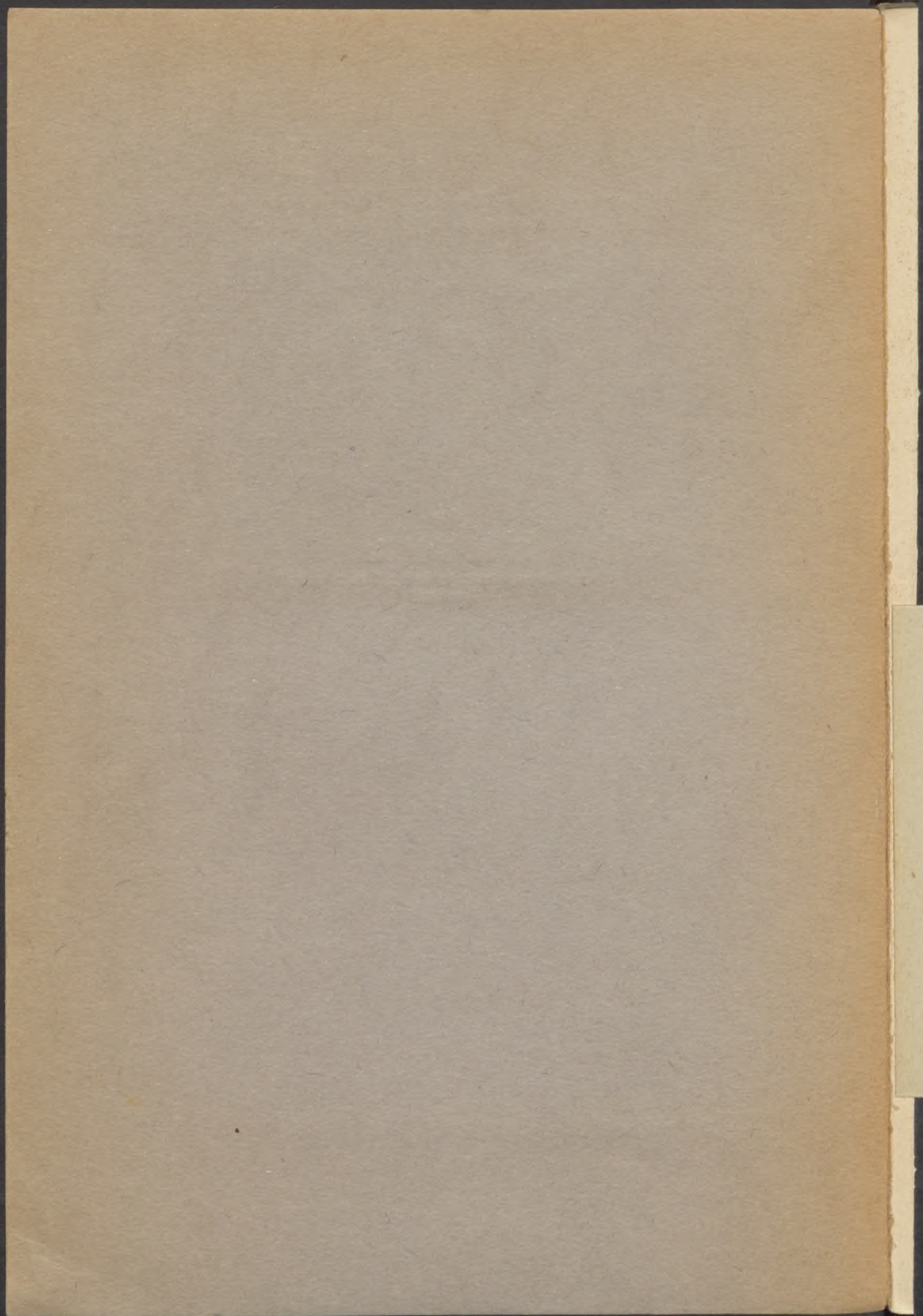
Irtta

ifj. dr. Boér Elek

egyetemi magántanár, jogakadémiai ny. r. tanár,
Kecskemét

Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság kiadása, 1936

KÜLÖNLENYOMAT

az

„Időszerű Kérdések

a Dunamelléki

Református Egyházkerület Tanárainak

Első Tanulmányi összejövételén“

című kötetből.

2

Ivanyi Béla emlékeztetője
mely bizkelel
Köszönettel

Magyarország helyzete a világgazdaságban

Irta

ifj. dr. Boér Elek

egyetemi magántanár, jogakadémiai ny. r. tanár,
Kecskemét

Dr. IVANYI BÉLA

Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság kiadása, 1936

M56.486

Ciszágos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

VII00-9182/1964

I. A fizetési mérleg mint a világgazdasági kapcsolatok fokmérője.

A merkantilizmus, amely a XVII. században érte el virágkorát, még a nemzetközi árukivitel és behozatal egyenlegét, a kereskedelmi mérleget tekintette a világgazdasági kapcsolatok fokmérőjének. De ez a felfogás túlságosan egyoldalú volt. Ma már nem fér kétség ahhoz, hogy a világgazdasági kapcsolatok fokmérője a nemzetközi fizetési mérleg, amely magában foglalja nemcsak a külkereskedelmet, hanem az ú. n. láthatatlan tételeket is. A fizetési mérlegnek ezen láthatatlan tételei a nemzetközi szolgáltatások és a nemzetközi tőkemozgalom. A szolgáltatások leggyakoribb fajai pedig a külföld részére teljesített áruszállításokból eredő fuvardíjak, a külföldi hitelek után fizetendő kamatok, a belföldi biztosító társaságok külföldi díjai, a kivándorlók pénzküldeményei és az idegenforgalom. A külkereskedelem és a szolgáltatások együttesen alkotják a fizetési mérleg folyó tételeit, míg a tőkeforgalmi tételek a nemzetközi hitel jelenségeit ölelik fel, kivéve a kamatfizetést, amely már folyó tétel gyanánt veendő figyelembe. Már most a fizetési mérleg azon tételei, amelyek két forgalomban álló nemzetgazdaság valamelyikénél aktívak, a másiknál természetesen passzívak és fordítva. Így az árukivitel aktív tételének egy másik nemzetgazdaságban az árubehozatal passzív tétele felel meg. A hajózási szállítási díjak követelési tételek azon ország számára, amelynek kereskedelmi flottája végzi ezt a szállítást, de tartozási tételek a bevételi ország számára. Az adós állam szempontjából a külföldi kölcsön után fizetett kamat passzív, ellenben a hitelező ország szempontjából aktív tétel.

A folyó és tőkeforgalmi tételek között azonban lényeges különbség mutatkozik, amely rendszerint abban áll, hogy

míg a fizetési mérleg folyó tétele egyszeri, egy évre szorítkozó jelenség, addig a tőkeforgalmi tétel egy olyan követelést, vagy tartozást teremt, amely jövőbeni fizetési mérlegekben is érezteti hatását.

Ha, teszem fel, Magyarország textilipari gépeket importál Angliából, ez külkereskedelmi mérlegét csak a behozatal évében befolyásolja, viszont ha egy hitelező állam, mint Anglia, külföldi kölcsönt nyújt, ez a tétel nemcsak a folyósítás évében érinti a fizetési mérleget, hanem a következő években is, amikor befolynak az esedékes kamatok és törlesztési részletek.

Az egyes tételek tartozási és követelési jellegén kívül azonban különbséget kell tennünk nemcsak az egész fizetési mérleg, hanem a kereskedelmi mérleg hasonló tulajdonságai között is. A fizetési mérlegnél ebben a vonatkozásban csak a tőkeforgalmi tételek egyenlege veendő számításba, úgyhogy az az ország, amelyiknek tőkeforgalmi egyenlege aktív, hitelező ország, mert tőkefeleslegét külföldön helyezi el, míg a passzív tőkeforgalmi egyenleg az adós országra jellemző, amely a folyó tételek hiányát külföldi kölcsönökkel fedezi. Ami a kereskedelmi mérleget illeti, annak megkülönböztetése első pillanatra nem is látszik szükségesnek, hiszen ez a mérleg csak egyik része az egyetemes fizetési mérlegnek. És mégis célszerű a kereskedelmi mérleg merkantilista fogalmát, mint alárendelt fogalmat manapság is megtartani, mert egyfelől a külkereskedelem ma is az alapvető és viszonylag is legnagyobb jelentőségű világgazdasági kapcsolat, másfelől pedig a kereskedelmi mérleg hitelező és adós államokban normális viszonyok között jellegzetesen ellentétes alakulást szokott feltüntetni.

II. Anglia és Magyarország fizetési mérlege.

De világítsuk meg egy kissé ezeket az elméleti fejtegetéseket egy hitelező és egy adós állam fizetési mérlegének számszerű adataival. Vegyük a hitelező állam mintaképe gyanánt Angliát, amely 1914 előtt vezetészerepet játszott a nemzetközi hitelpiacon, s amelynek világhitelezői pozícióját a világháború után is csak az 1922—29. időszakban tudta megközelíteni az újdonsült nagy hitelező állam: Észak-Amerika; az adós államra pedig Magyarország szolgáltat kézenfekvő példát.

Anglia háború utáni fizetési mérlegei közül vizsgáljuk az 1928. évit, amely a következőképen alakult:

Anglia 1928. évi fizetési mérlege:

Passzíva	Millió fonsterlingben	Aktívák	
Árubehozatali többlet	353	Tengerentúli befektetések	250
		Kereskedelmi flotta	
		nyeresége	130
		Rövidlejáratú kölcsönök	
		kamatái	65
		Kisebb tételek	25
		Összesen:	470
		Le:	353
		Aktív egyenleg:	117
Külföldi befektetések: 143			

1928-ban a londoni piacon a külföldi kibocsátások 143 millió fonttal háború utáni csúcspontjukat érték el. A régi aranyparitáson, amely szerint 1 angol font: 27.82 pengő, Anglia 1928. évi külföldi tőkebefektetései csaknem 4 millió pengőt tettek ki, vagyis körülbelül annyit, mint Csonka-Magyarország külföldi adossága az 1931. évi nemzetközi hitelválság kitörése idején. Az angol fizetési mérleg egyetlen nagy passzív tétele pedig az árubehozatali többlet, amely a szóbanforgó évben 353 millió fontra rugott. A külkereskedelmi mérlegnek ez a passzívitása karakterisztikus Angliára, mint nagy hitelező államra, amely fizetési mérlegének aktív tételeivel fedezi árubehozatali többletét. A nemzetközi bevételek közül legnevezetesebb volt a tengerentúli befektetésekből eredő 250 millió font, az angol kereskedelmi flotta 130 millió nyeresége és a rövidlejáratú kölcsönök kamataiból befolyt 65 millió. A kisebb tételek figyelembevételével 1928-ban 470 millió fontra rúgtak az angol fizetési mérleg aktív folyó tételei. Ha ezt az összeget szembeállítjuk a 353 millió árubehozatali többlettel, akkor a folyó fizetési mérleg 117 millió fontos követelési egyenleget mutat. A mérlegszerű kimutatás szerint azonban 143 milliót fektetett be Anglia külföldön. Erre egyfelől az nyújt magyarázatot, hogy a befektetéseken kívül Anglia rövidlejáratú hitelek is folyósít a külföldnek, másfelől pedig a fizetési mérleg pontos felállítása nem is lehetséges, mert a fizetési mérleg statisztikája részben a konjekturális statisztika körébe vág. Számos tétel ugyanis, mint a tőkemozgalom, az idegenforgalom, nem egy vonatkozásban becslésen alapul, sőt a jobban megszervezett külkereskedelmi értékstatisztika is átlagértékekkel kénytelen dolgozni.

A Szigetország fizetési mérlege a hitelező állam fizetési mérlegének eszményét testesíti meg, mert a nemzetközi szolgáltatásokból eredő bevételeit egyfelől árubehozatalra, másfelől pedig külföldi kölcsönök nyújtására használja fel és ilymódon lehetővé teszi, hogy az adós államok árukivittel fizessék külföldi adósságaik kamatait és törlesztési részleteit és amellet a gazdasági fejlődésükhöz szükséges új tőkéhez is hozzájussanak. A világválság egyik oka kétségtelenül abban rejlik, hogy Amerika, amely 1914 előtt még 5 milliárd dollárral adósa volt a külföldnek, a háborúból mint új nagy hitelező állam került ki, de autarchikusabb gazdasági szervezeténél fogva világhitelező létére is megőrizte kereskedelmi mérlege aktivitását. Ez nagymértékben hozzájárult a nemzetközi eladósodás erős megduzzadásához. A nemzetközi hitelkereslet megnövekedésének egyik forrása viszont kétségtelenül a német jóvátétel volt, mert a reparációs fizetések hatalmas, egyoldalú, ellenszolgáltatás nélküli tőkeátvitelt jelentettek, amelynek reális gazdasági alapját Németország csak exportjának emelésével tudta volna előteremteni. Minthogy azonban nemcsak az Egyesült Államok, hanem a reparációs szolgáltatásokat élvező államok is elzárkóztak a német kivitel nagyarányú fokozódása elől, mert féltették belföldi termelésüket, a németek a jóvátételi fizetéseknek mintegy felét amerikai kölcsönökkel teljesítették 1931-ig, a jóvátételi szolgáltatások teljes megakadásaig. Az amerikai tőkekivitel előretörése a reparációs szolgáltatások gazdasági lehetetlenségét elleplezte és az egyoldalú, ellenszolgáltatás nélküli transzfer időleges lehetővé tételével a nemzetközi túladosodást előmozdította s ezzel az 1931-ben bekövetkezett nemzetközi hitelválságnak egyik fontos tényezőjévé vált.

Az amerikai tőkekivitel meghatványozódása kölcsönhatásban állott az amerikai külkereskedelmi mérleg aktivitásával. A kiviteli többlet egymagában 1928-ban 718 millió dollárra rugott. A tőkeexport pedig az áruexportot sarkalja. A tőkekivitel árukivittelt serkentő hatása és a külkereskedelmi mérleg aktivitása között azonban nem áll fenn szükségyszerű kapcsolat. Passzív külkereskedelmi mérleggel bíró hitelező államok, mint Anglia, kivitelüket éppen külföldi kölcsönök fokozott nyújtásával fejlesztették, minthogy a világgazdasági forgalomban a pénzkölcsönt az adós államok többnyire árubehozataluk növelésére fordítják. 1928-ban a Szigetország kivitele 895 millió fontot tett ki. Tőkekivitel nélkül az árukivitel lényegesen alacsonyabb lett volna Angliában. A külföldi kölcsön tehát a világgazdasági forgalom

általános megélénkülésére vezet. Közvetlen hatását olyként jellemezhetjük, hogy a hitelező államban a kivitelt, az adós államban pedig a behozatalt serkenti, kivéve a szanálási kölcsönöket, amelyek a jegybankok tartalékainak növelésére szolgálnak. Utóbbi kölcsönök is hozzájárulnak azonban a szanálás sikere esetén a világgazdasági forgalom normalizálódásához.

De térjünk át Magyarország 1928. évi fizetési mérlegére, amelyet alanti táblázat tüntet fel.

Magyarország 1928. évi fizetési mérlege.

PASSZIVÁK	Millió P.		AKTIVÁK
I. Folyó tételek.			
Árubehozatal	1.189	Árukivitel	819
Kamatok és osztalékok	163	Kamatok és osztalékok	20
Vasúti és hajózási forgalom, kocsibérek	1	Vasúti és hajózási forgalom, kocsibérek	23
Biztosítási üzlet	52	Biztosítási üzlet	46
Posta nemzetközi elszámolás	5	Posta nemzetközi elszámolás	6
Kivándorlás	8	Bevándorlás	9
		Kivándorlók küldeményei ..	36
Diplomáciai szolgálat	7	Diplomáciai szolgálat	6
Idegenforgalom	44	Idegenforgalom	21
Különfélék	15	Különfélék	1
Aranyrudak, ércpénzek és pénzjegyek	5	Aranyrudak, ércpénzek és pénzjegyek	—
Összesen: 1.489		Összesen: 987	
Folyó tételek egyenlege	—	—502	

II. Tőkeforgalom.

PASSZIVÁK		AKTIVÁK	
Hosszúlejáratú kölcsöntör- lesztés	42	Hosszúlejáratú kölcsöntör- lesztés	2
Rövidlejáratú kölcsöntörlesz- tés	—	Rövidlejáratú kölcsöntörlesz- tés	—
		Uj hosszúlejáratú kölcsönök	300
		Uj rövidlejáratú kölcsönök .	88
Értékpapir, ingatlanvétel és vállalkozás	89	Értékpapir, ingatlanvétel és vállalkozás	144
Magyar Nemzeti Bank arany- és devizaállományváltozása	—	Magyar Nemzeti Bank arany- és devizaállományváltozása	99
Összesen: 131		Összesen: 633	
Tőkeforgalmi tételek egyen- lege	+502		

Mindenekelőtt utalnom kell arra, hogy a folyó és tőkeforgalmi tételek egyenlege csak nagyfokú simítások után szokott egybevágni. Számszerű pontossággal 1928. évi fizetési mérlegünk is 692.949 P különbözetet mutat az összes aktívák és passzívák között. A bevallott hibaforrás, mint egyenleg azonban az említett statisztikai felvételi nehézségeknél fogva többnyire sok millióra szokott rúgni.

Az 1928. esztendő világgazdasági kapcsolataink szempontjából azért nevezetes, mert mind tőkebehozatalunk, mind kereskedelmi mérlegünk passzivitása ebben az évben érte el háború utáni maximumát. 1928-ban új külföldi kölcsöneink 633 millióra rúgtak. Ebből 445.9 millió esett a hosszúlejáratú és 187.1 millió a rövidlejáratú kölcsönökre. Külkereskedelmi mérlegünk viszont 364.6 millió pengős árubehozatali többlettel zárult. A többi folyó tétel nem szorul magyarázatra. Csupán az idegenforgalomra nézve kívánunk annyit megjegyezni, hogy példának okáért Olaszországban az aktív idegenforgalom 1929-ben 785 millió pengőt tett ki, amerikai turisták pedig ugyanabban az évben összesen 868 millió dollárt költöttek el külföldön.

Csonka-Magyarország fizetési mérlege azonban részben a belföldi valutáris viszonyokkal, részben a világgazdasági helyzet ingadozásaival kapcsolatban olyan nagy változásokon ment át, hogy egy év fizetési mérlege nem tekinthető jellegzetesnek, hanem három időszakot kell megkülönböztetnünk a csonka ország fizetési mérlegének alakulását illetőleg. Az első az infláció korszaka, amely csaknem 1925-ig tartott. Ebben a korszakban még teljesen el volt zárva Magyarország a külföldi hitelforrásoktól és a pénzérték hatalmas ingadozásai úgy nálunk, mint külföldön szigorú külforgalmi korlátozásokhoz vezettek. A második időszak az 1925—29. évekre terjedt ki. Ez az időszak a nemzetközi hitelforgalom újjáéledésének, a rendezett valutáris viszonyoknak s részben a fellendülésnek a korszaka. Az 1925—29. években a nagyarányú tőkebehozatal folytán fizetési mérlegünk erősen passzív, de külkereskedelmi mérlegünk is erős passzivitást tüntet fel a háború előtti viszonyoktól eltérőleg. A harmadik korszak a világválsággal vette kezdetét, amely az 1929 október havi new-yorki tőzsdekrachhal köszöntött be. Ennek nyomában a régóta lappangó mezőgazdasági válság most már teljes erővel kirobbant. A világdepresszió azonban csak az 1931. évi nemzetközi hitelkrisissel éleződött ki igazán, amelynek következtében a német jóvátételi szállítások teljesen megakadtak és a középeurópai államok külföldi adósságaikra legalább is részleges mo-

ratóriumot voltak kénytelenek elrendelni, úgyhogy a háborút veszített államokban a nemzetközi hitelforgalom újból teljesen megbénult. 1931 ősztől kezdve az aranyvalutarendszer is megrendült, s ezzel beállott a rendezetlen valutáris viszonyoknak és a forgalmi korlátozásoknak második háború utáni korszaka. A világválság ugyan 1932-ben elérte mélypontját és 1933 óta javulás észlelhető, de a külföldi hitelforrások Közép-Európa számára még mindig nem nyíltak meg. És ha újabban a valutáris viszonyok is mutatnak némi javulást, ez még önmagában véve nem elegendő arra, hogy a forgalmi korlátozásokat teljes egészében le lehessen építeni. A válság nyomása alatt azonban Csonka-Magyarország külkereskedelmi mérlege aktívizálódott.

A mai Magyarország fizetési mérlegének három időszaka ezek szerint összefoglalóan a következőképpen jellemezhető. Az 1918—24. évek az inflációnak, a külföldi tőke elzárkózásának és a forgalmi korlátozásoknak a korszakát alkotják. Az 1925—29-es időszak a nagyarányú külföldi eladósodásnak és a külkereskedelmi mérleg passzívításának időszaka. Az 1930 óta tartó harmadik korszak pedig a tőkebehozatal megszűnésének és a külkereskedelmi mérleg aktívizálódásának korszaka. Az első és a harmadik időszak számos érintkezési pontot mutat. Mindakettőt joggal szokás a neo-merkantilizmus korának nevezni.

III. Csonka-Magyarország és Nagymagyarország fizetési mérlege.

De Csonka-Magyarország világgazdasági helyzetéről csak akkor tudunk helyes értékképletet alkotni, ha előbb egybevetjük a megcsonkított ország és Nagy-Magyarország fizetési mérlegét. A magyar birodalom fizetési mérlegére nézve azonban csak hiányos adatok állnak rendelkezésünkre, mert a fizetési mérleg voltaképpen csupán önálló valutájú gazdasági területekre nézve állítható fel. Már pedig Magyarországnak az Osztrák-Magyar Monarchiában a közös vámterület folytán Ausztriával közös pénzürendszere és jegybankja volt. Hivatalos fizetési mérleget tehát csak a monarchiára és annak is csak egyes időszakaira nézve készítettek. Nagy-Magyarország fizetési mérlegére nézve készült ugyan egy magánmunkálat, Fellner Frigyesnek az 1901—5. évekre terjedő műve, amely azonban természetesen anynyiban fiktív, hogy Nagy-Magyarország valutapolitikai önállósulásának esetére nyújt tájékozást. Ez az önállósulás előre nem látott tragikus körülmények között ment végbe,

úgyhogy Nagy-Magyarország fizetési mérlegének Csonka-Magyarország tényleges fizetési mérlegével való összehasonlítása a trianoni tragédia gazdasági vonatkozásait szemléltetően világítja meg. Hiszen a nemzetközi fizetési mérleg végeredményben az ország belső gazdasági szervezetének a folyománya. Már egymagában a külkereskedelmi forgalom változásaiban az egész nemzeti termelés és fogyasztás struktúrális változásai tükröződnek vissza.

De vegyük sorra Fellner nyomán Nagy-Magyarország fizetési mérlegének főbb adatait:

A Magyar Birodalom fizetési mérlegének főbb tételei az 1901—5. évek átlagában.

<i>P a s s z í v á k</i>	Millió korona
Kamat, osztalék és járadék	355
Az országon kívül folytatott kereseti tevékenység (ebből 58 millió K a közös ügyek kiadásaihoz való hozzájárulás)	99
 <i>A k t í v á k</i>	
Kivándorlók pénzküldeményei és idegenforgalom	145
Árukiviteli többlet	120

Látjuk, hogy aktív tételeink közül az első helyen a kivándorlók pénzküldeményei állottak, utána pedig árukiviteli többletünk következett. Ezzel szemben külföldi adósságaink terhei alkották — a külföldi tulajdonban levő magyar értékpapírok osztalékaival együtt — a legnagyobb tartozási tételt. A folyó tételek végső egyenlege pedig 176 millió koronás passzívummal zárult. Fizetési mérlegünk alakulására tehát az 1901—5 időszakban elsősorban az volt jellemző, hogy a külföldi adósságok kamatai fejében évenként mintegy 350 millió koronás tartozásunk állott fenn a külfölddel szemben. Ezt a terhet kétötöd részben a kivándorlók évi 150 millió koronás pénzküldeményei és valamivel kisebb mértékben a 120 millió koronás kiviteli többlet fedezte, míg a fizetési mérleg passzívumát, amely, mint láttuk, átlag évi 176 millióra rúgott, külföldi kölcsönökkel és értékpapírkivittel fedeztük.

A most vázolt fizetési mérlegnél Ausztria is külföldnek számított. Nézzük azonban kizárólag Ausztriával szemben fennállott fizetési mérlegünket, a vámkülföld kizárásával.

*A Magyar Birodalom fizetési mérlegének főbb tételei
Ausztriával szemben, a vámkülföld kizárásával,
az 1901—5. évek átlagában.*

<i>P a s s z í v á k</i>	Millió korona
Közös ügyekhez való hozzájárulás	58
Régi osztrák államadósságokhoz való hozzájárulás	58
Államadósságok kamatai és törlesztési részletei	72
Magángazdasági adósságaink kamatai és törlesztési részletei ..	102
 <i>A k t í v á k</i>	
Árúkviteli többlet	7

Ezek szerint Nagy-Magyarország fizetési mérlege sokkalta nagyobb mértékben volt passzív Ausztriával szemben, mint az egész külfölddel szemben.

Mindent egybevetve a háború előtt Magyarország fizetési és kereskedelmi mérlege a vizsgálódás tárgyát képező 1901—5. években megfelelt a haladó agrárjellegű országok mérlegtípusának. Fizetési mérlege passzív volt, mert csak tetemes külföldi tőkebehozattal tudta biztosítani gazdasági fejlődését, ellenben külkereskedelmi mérlege aktív volt s így külföldi adósságai kamat- és törlesztési szolgálatának tekintélyes hányadára nyújtott fedezetet. Ehhez járult a monarchia gazdasági szerkezeténél fogva az az előny, hogy miután Ausztria volt a főhitelezője, külföldi kölcsönei jelentős részét valutarizikó nélkül, belföldi pénznemben vette fel. Kitűnik ez a következő adatokból, amelyek Fellner Frigyes becslésein alapulnak.

*Ausztria, mint főhitelezőnk,
az 1902—5. évek átlagában:*

Millió korona	Millió korona
Magyar államadósságok kamatai és törlesztési részletei	141
Külföldön elhelyezett magyar záloglevelek és községi kötvények	588
Ebből Ausztriára esik	72
Ausztriában elhelyezett magyar záloglevelek és községi kötvények	842

Ami külkereskedelmi mérlegünk alakulását illeti, annak aktivitása már 1905 után túlnyomórészt passzívitásba csapott át a háború előtt, Csonka-Magyarország külkereskedelmi mérlegének passzívitása azonban messze túlhaladta

Nagy-Magyarország kereskedelmi mérlegének passzívítását, amire még bővebben rátérünk.

Ha már most párhuzamot akarunk vonni Nagy-Magyarország és a mai Magyarország fizetési mérlegei között, a csonka ország világgazdasági kapcsolatainak csupán második, 1925-től 1930-ig terjedő időszaka jöhet szóba összehasonlítás céljából, mert a valutáris viszonyok állandósága és a szabad nemzetközi hitelforgalom a világgazdasági forgalom normalizálódásának kettős és egymással szorosan összefüggő előfeltétele, ezt a két előfeltételt pedig a háború után csak az említett időszakban találjuk meg. Az 1925–29. időszaknak a háború előtti korszakkal való szembeállításánál a legfeltűnőbb struktúrális változás külkereskedelmi mérlegünknek sokkalta kedvezőtlenebb alakulása akkor, amikor tőkebehozatalra jobban rá voltunk utalva, mint valaha. Mert lehet vitatkozni arról, hogy külföldi eladósodásunk mértéke túlzott volt-e, de maga a tény nem lehet vitás, hogy külföldi tőke nélkül a háború és a román megszállás pusztításai után termelő erőink helyreállítása és gazdasági fejlődésünk megindítása a lehetetlenséggel lett volna határos. A világválság közbeékelődése folytán igen nehéz lenne tárgyilagosan eldönteni azt a kérdést, hogy Csonka-Magyarország eladósodása túlzott arányokat öltött-e. Annyi bizonyos, hogy Magyarország kereskedelmi mérlegének kedvezőtlen szervezeti elváltozása eladósodásának egyik súlyos oka.

De mi az oka annak, hogy a mai Magyarország külkereskedelmi mérlegének alakulása a világgazdasági fejlődés vonalától olyannyira eltér? Az ok nyilvánvaló: az ország megcsonkítása, a páris Környéki Békék minden gazdasági és politikai észszerűséget megcsúfoló rendelkezései. Mielőtt azonban közelebbről foglalkoznánk ezzel a kérdéssel, vegyük egy kissé szemügyre a világgazdaság és a valuta kapcsolatát.

IV. Valuta és világgazdaság.

Önálló valuta nélkül nincs önálló fizetési mérleg, rendezett valuta nélkül pedig nincs egészséges világgazdaság. Magyarország csak a monarchia felbomlásával tett valutapolitikai önállóságra szert, a csonka ország valutapolitikai önállósulása azonban zilált valutáris viszonyok közé esett. Ezzel szemben a háború előtt az aranyvaluta volt az uralkodó pénzrendszer és a szabad aranyvaluta a gazdasági szabadság rendszerének, a liberalizmusnak egyik legerősebb

bástyája volt. Mert igaz, hogy nemzetközi pénzegység az aranyvaluta korában sem létezett, de ez másodrendű pénzügytechnikai kérdés, minthogy a nemzeti pénzegységek sorsközösségét mesterien biztosította az ú. n. aranyparitás. Minden nemzeti pénzegység ugyanis egy meghatározott mennyiségű aranyra szólván, az aranyparitás két különböző nemzeti pénzben foglalt egyenlő mennyiségű aranyat jelentett. A korona és az angol font háború előtti paritása 24.02, a font és a dollár aranyparitása pedig 4.86 volt, ami azt jelentette, hogy 24.02 koronában, illetve 4.86 dollárban volt ugyanannyi arany, mint egy angol fontban, s miután a bankjegyek aranyra voltak beválthatók, a nemzeti pénzek külföldi értéke, a váltóárfolyam az aranyparitástól csak a felső és az alsó aranypont között térhetett el. Az aranypontok nagyságát viszont csakis az arany adóستól hitelezőhöz való szállításának költségei szabták meg. A London és New-York közötti viszonylatban 4%-os bankráta, vagyis a jegybankok 4%-os váltóleszámítolási kamatlába mellett az aranypontok közötti távolság mindössze 8‰ volt. A felső és alsó aranypont fogalma azonban még tisztázásra szorul. A váltóárfolyam — kedvezőtlen alakulása esetén — a felső aranypontra felé törekszik, míg a kedvező váltóárfolyam az alsó aranypontra felé halad. A váltóárfolyam pedig akkor kedvezőtlen, ha egy országban a külföldre szóló váltókat, a devizákat, az aranyparitáson felül jegyzik, ellenben akkor kedvező, ha a reá szóló váltók parin felül állanak. Már most a váltóárfolyamnak az aranyparitástól való eltérése a fizetési mérleg alakulásától függ. A fizetési mérleget csak szokás alapján vonatkoztatjuk rendszerint egy évre. Ebben az értelemben fizetési mérleg alatt valamely nemzetgazdaság egy éven belül esedékessé váló külföldi tartozásainak és követeléseinek szembeállítását értjük. A fizetési mérleg azonban naponta is felállítható. Ügyszólván mindennap teljesítendő kifizetések a külföldre és esedékesek fizetések a külföld részéről. A háború előtt a nemzetközi forgalomban túlnyomórészt a külföldi váltókkal, a devizákkal teljesítettek fizetéseket, míg manapság a külföldi bankkövetelések vették át ezt a szerepet és ezeket a bankköveteléseket is devizáknak hívják. A külkereskedelem a váltó útján már régesrég megteremtette a nemzetközi klíringet, amely a devizák újabban elterjedt formájánál is érvényesül. Ez az elszámolás a készpénzkímélő forgalom alapvető elve szerint abban áll, hogy csak a kölcsönös követelések és tartozások beszámítása után fennmaradó különbözet küldeményezendő a külföldre, vagy ez a különbözet folyik be az országba. Ha, teszem fel, vala-

mely napon 12 millió pengőnyi fizetés esedékes a külföld javára, ellenben 10 millió pengő Magyarország követelése, akkor csak 2 millió pengő hagyja el az országot. Ezt a különbözetet külföldi fizetőeszközökben kell kiegyenlíteni és pedig vagylagosan külföldi bankkövetelések átutalásával (devizákkal), aranyérmék, aranyrudak, vagy idegen pénznemek (ú. n. valuták) küldeményezésével. A mindenkori fizetési mérlegben összpontosul a nemzeti pénz kínálata és kereslete külföldi viszonylatban. Mert a pénz belföldi vonatkozásban stabil valutáris viszonyok mellett elveszíti árujellegét, de a nemzetközi forgalomban ezt a jelleget megtartja. A nemzeti pénz kínálata egyértelmű a külföldi pénz iránti kereslettel. Ez a kínálat a fizetési mérleg mindenkor esedékes passzív tételeivel egyenlő, míg a nemzeti pénz iránti külföldi kereslet a mindenkori aktív tételekkel azonos. Ha a kínálat meghaladja a keresletet, mint a fenti példában, amely szerint 2 millió pengős egyenleg fizetendő a külföldnek, akkor a fizetési mérleg passzív, a váltóárfolyam az aranyparitás fölé emelkedik és közeledik a felső aranyponthoz, és amikor a kedvezőtlen váltóárfolyam eléri a felső aranypontot, az arany kiözönlik, jelölül annak, hogy az ország fizetési mérlegének hiányát aranyszállítással kell kiegyenlíteni. Ez a kiegyenlítés azért történik aranyban, mert a devizák ára, a váltóárfolyam olyan magasra szökött fel, hogy olcsóbb volt devizák vagy valuták küldeményezése helyett az aranyat a jegybanknál belföldi bankjegyekért a törvényes értékarányban beszerezni, vagyis a bankjegyeket aranyra beváltani és ezt a külföldi teljesítési helyre szállítani, a szállítási, csomagolási, biztosítási költségek és az időközi kamatvesztés dacára is. Ezek a költségek a kamatlábváltozásoktól eltekintve, állandók voltak, úgyhogy az arbitrage matematikai pontossággal számolható velük. Az alsó aranypontra természetesen vice versa ugyanaz áll, mint a felsőre. Az alsó aranypontnál ugyanis a fizetési mérleg aktivitásánál fogva olyan kedvező a váltóárfolyam, hogy az arany beözönlik az országba.

Figyelemreméltó a váltóárfolyamok ingadozásának a külkereskedelemmel és a valutapolitikával való kapcsolata. Bármilyen okból is következzenek be a külföldi váltóárfolyamok kedvezőtlen alakulása, a pénz külföldi értékének ez a hanyatlása a belföldi árakat a világpiaci árakkal szemben arányosan leszállítja. Már pedig szabad nemzetközi forgalom esetén a kereskedelem ott vásárol, ahol az áru a legolcsóbb, úgyhogy a kedvezőtlen váltóárfolyam exportserkentő hatása révén önműködőleg kitermeli az egyik ellenmérget,

a növekvő árukivitelt, amely aranyat hoz vissza az országba. A másik ellenmérget a jegybank céltudatosan adja be a gazdasági életnek diszkontpolitikája útján. Ez a politika röviden abban áll, hogy a jegybank váltóleszámtólási kamatlábjának (a diszkontnak) felemelésével megdrágítja a hitelt és ezzel megszorítja a pénz- és hitelforgalmat, ami áreséshez vezet és az árukivitelt ily módon még jobban serkenti, másrészt pedig a tőke magasabb kamatoztatásával a külföldi tőke behozatalát is előmozdíthatja. A diszkontpolitika tehát kettős irányban hat ki a tőkeozgalom kedvezőtlen irányának megváltoztatására. A szellemes aranygépezet nagy szolgálatokat tett a világ gazdasági kapcsolatok elmélyítésére, amidőn a váltóárfolyamok kilengéseit az aranypontok szűk határai közé szorította, holott papirváltánál a váltóárfolyamok emelkedése elvileg a végtelenségig, a gyakorlatban azonban a gazdasági élet összeomlásáig terjedhet, mert a közgazdaságtanban a matematika végtelen jelének rendszerint a gazdasági összeomlás felel meg.

Az aranyváltutarendszer azonban az összes európai hadviselt államokban összeomlott. A háború után Amerika volt az egyetlen nagy aranyváltás állam. Még a büszke angol font is 25%-ig terjedő váltóárfolyamvesztéseget szenvedett a dollárral szemben. A háborút vesztett államokban pedig a papirinfláció haláltáncát járta. A világháború után dőlt meg minden idők inflációs rekordja Németországban és Oroszországban. amidőn 1924. őszén egy szép napon 1 billió régi márká: 1 új márká, illetve 50 milliárd régi rubel: 1 új rubel arányában cserélték át az immár csak csillagászati számokban kifejezhető pénztömegeket. De Franciaországban és Olaszországban is óriási pusztításokat végzett a pénzromlás. A francia frank végeredményben elveszítette háborúelőtti aranyértékének $\frac{4}{5}$ -ét és a líra devalválódása sem maradt sokkal vissza a francia franké mögött. A váltóárfolyamoknak az inflációval járó hatalmas ingadozása pedig az egész világkereskedelmet megbénítja, mert gyökerestől felforgatja a nemzetgazdaságok árrendszerét és ezzel a világpiaci versenyviszonyokat. Az aranyváltutá kifinomult gépezeténél még 1%-on aluli váltóárfolyamingadozásokra és mérsékelt diszkontlábjemelésekre is reagált a külkereskedelem, valamint a tőkeozgalom és ezzel az egyensúly, rövid átmeneti zavar után, önműködőleg helyreállott. Mindenesetre hangsúlyoznunk kell, hogy az aranyváltutá is csak szabad nemzetközi tőkeozgalom mellett tudta hivatását betölteni, mert csak a tőkeáramlások tudják fedezni a fizetési mérlegek időleges hiányait, amelyek különösen agrár-

államoknál gyakran lépnek fel rossz termés esetén. A tőkeáramlás azonban megszűnik, ha a valuta stabilitása megdől. A valuta értékállandósága pedig nem tartható fenn, ha rendkívüli viszonyok, mint háborúk, forradalmak a fizetési mérleg struktúráját elferdítik. Ilyenkor csak a gazdasági szervezet messzemenő alkalmazkodása segíthet, ez az alkalmazkodás viszont a külföldi tőke közreműködése nélkül aligha mehet végbe. A gordiusi csomót az úgynevezett valutaszanalási költsönök szokták kettévágni, amelyek lehetővé teszik az infláció megállítását és ezzel megnyitják az utat a gazdasági szervezet gyökeres átalakításához és a gazdasági fejlődés megindulásához szükséges további tőkebehozatal számára.

Térjünk azonban vissza az infláció kérdésére. Az infláció lényegét csak akkor érthetjük meg, ha tisztában vagyunk a pénz értékének mibenlétével. A pénz értéke matematikailag egyenlő az általános árszint fordított értékével. Kitűnik ez abból az egyszerű megfontolásból, hogyha, teszem fel, a cipő ára 15 pengőről 30 pengőre, a férfiruha ára 100-ról 200 pengőre szökik fel, akkor a pénz vásárlóereje felényire süllyed. Ha ellenben az árak 50%-kal esnek, a pénz vásárlóereje megkétszereződik. A pénz értéke, másszóval vásárlóereje eszerint az ármozgalmakkal fordított arányban változik. Az áremelkedés, a drágaság ugyanis a pénz vásárlóerejének csökkenését, ellenben az áresés annak emelkedését vonja maga után, míg az árak változatlansága esetén a pénz vásárlóereje állandó marad. A pénz értékénél már most külön kell választanunk a belföldi és a külföldi értéket. Amit a pénz értékéről általánosságban megállapítottunk, az közvetlenül csak a pénz belföldi értékére vonatkozik, mert a pénz külföldi értéke, a váltóárfolyam, a fizetési mérleg alakulásában megnyilvánuló keresleti és kínálati ingadozásoknak van alávetve. És míg aranyvalutánál a váltóárfolyamingadozások csak az aranypontok szűk keretei között mozognak, úgyhogy a pénz külföldi értéke csak ezen határok között térhet el belföldi értékétől, addig romló paiprvalutánál a pénz belföldi és külföldi értéke között óriási diszparitás keletkezhetik.

A háborús papirvaluták káoszában nagy vita folyt arról, hogy mitől függ pénzromlás esetén a váltóárfolyamok alakulása. Nagy visszhangot keltett ebben a vonatkozásban Cassel Gusztáv svéd tudós elmélete a vásárlóerők paritásáról. Cassel felfogása szerint a váltóárfolyamok papirvalutánál is végső fokon a belföldi árak egymáshoz való viszonyán múlnak, az árak viszont a pénzmennyiség függvényei.

Ha egy állam kétszer annyival szaporítja a pénzforgalmát, mint a másik, akkor váltóárfolyama a másikkal szemben felére esik vissza, mert árszínvonaluk úgy fog aránylni egymáshoz, mint 2:1. Ez az elmélet azonban egy egyensúlyi elmélet, amely érvényes az aranyvalutára és mint alapvető irányzat, a papírvalutára is, mihelyst megszűnik a papírvaluta inflációs haláltáncra és egy új egyensúlyi helyzet kezd kibontakozni. De mindaddig, amíg ez a haláltánc tart, amíg folyik a versenyfutás a belföldi árak és a váltóárfolyamok között, a papírvaluták váltóárfolyamai az elméleti vásárlóerőparitástól már csak a spekulációra való tekintettel is óriási eltéréseket tüntethetnek fel. Ez azt jelenti, hogy hatalmas diszparitás állhat be a pénz külföldi és belföldi vásárlóereje között. A háború utáni tapasztalatok szerint az infláció egyes szakaszaiban ez a diszparitás különböző természetű. A pénzhigítás középső szakában ugyanis a belföldi áremelkedés jóval nagyobb, mint a külföldi váltóárfolyamok emelkedése, úgyhogy ilyenkor a pénz belföldi vásárlóereje kisebb szokott lenni külföldi vásárlóerejénél. Ellenben az infláció utolsó szakában már annyira megrendül a bizalom a valuta iránt, hogy rohamos pénzszaorzítás és a pénz forgási sebességének szédületes emelkedése dacára is messze visszamarad a belföldi áremelkedés a váltóárfolyamok emelkedése mögött. Ez az eltérés, amely papírvalutánál mutatkozik a pénz belföldi és külföldi értéke között, elvileg teljesen azonos jelenség az aranyvalutánál jelentkező kedvezőtlen váltóárfolyammal, mert a belföldi árak világpiaci olcsóbbodása mindkét esetben előmozdítja a kivitelt. A kettő között azonban óriási fokozati különbségek állanak fenn. Az aranyvalutánál csupán szerény exportprémium jelentkezik, míg romló papírvalutánál a kiviteli előny egy állandó valutadömpinggé nőheti ki magát, amely csakhamar forgalmi korlátozásokra vezet, mert a valutadömping árromboló hatása a szabadforgalomhoz ragaszkodó államokban súlyos gazdasági károkat okoz. A közönséges dömping elleni védekezés céljából Kanada már 1907-ben antidömpingzáradékot iktatott vámtörvényébe. A valutadömping azonban csak a világháborút követő inflációk során tett önálló jelentőségre szert. A jóvalutájú államok, mint Amerika és Anglia a háború után a valutadömping ellen részben kiépítették, részben újonnan bevezették az antidömpingvámokat. A romlóvalutájú államok azonban a vámvédelmi politikával nem elégedhettek meg, már csak azért sem, mert ilyen valutánál elkerülhetetlenné válik a devizagazdálkodás, amely a forgalmi korlátozások és pedig az engedélyezések,

illetve tilalmak rendszere nélkül nem vihető keresztül. Hiszen a devizagazdálkodás feladata az, hogy a nemzetgazdaság külföldi fizetési eszközeivel olyként sáfárkodjék, hogy a fényüzési szükségletek visszaszorításával az ország termelőerőinek fenntartását biztosítani és a pénzromlást gátolni tudja. Ez a cél pedig csak úgy közelíthető meg, ha a központi devizahatóság a tőkemozgalmon kívül a külkereskedelmet is szabályozhatja. Éppen ezért a devizagazdaság legszigorúbb formájánál minden behozatal és kivitel a központi szerv engedélyéhez van kötve. Erős infláció esetén a kiviteli tilalom már csak azért is elkerülhetetlen, hogy megakadályozza az országnak potom áron való kiárusítását. Antidömpingvámok a jóvalutájú országokban, devizagazdálkodás és forgalmi korlátozások a römlő valutájú államokban, ez a világgazdaság képe a háború utáni első korszakban, amely 1925-ig tartott, amidőn Anglia a fontot a régi aranyparitáson stabilizálta és ezzel megadta a jelt az aranyvaluta általános helyreállítására.

V. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak első időszaka: az infláció és a forgalmi korlátozások kora 1918-tól 1925-ig.

Magyarországon a szanálásra 1924-ben került sor. Szükségtelen magyar viszonylatban közelebbről foglalkoznunk az 1918—24. évek szomorú korszakával, amely azzal végződött, hogy 12.500.— koronából lett 1.— pengő. A pénzérték hatalmas inflációs értékingadozásai miatt amúgy sem nyerhetnénk elfogadható képet fizetési és különösen kereskedelmi mérlegünk alakulásáról, mert súlyos pénzromlás idején a külkereskedelmi értéktisztikánál hiányzik az egy-séges számítási alap. Mindenesetre jellemző, hogy becslés-szerű adatok szerint az 1920—24. évek 1.092.5 millió pengő behozatali többlettel jártak. Annyi bizonyos, hogy árubehozatali többletünk egyfelől a háborús árúinség, másfelől az ország megcsonkítása következtében megatványozódott.

VI. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak második időszaka: a külföldi eladósodás és a kereskedelmi mérleg passzivitásának kora 1925-től 1930-ig.

1. Mezőgazdaságunk függése a világpiactól és az ipart vámvédelem új lehetősége.

Térjünk át ezek után Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak második, 1925-től 29-ig bezárólag ter-

jedő ötéves időszakára, amely nálunk a háború óta az egyetlen normális korszaknak tekinthető. Kezdjük fizetési mérlegünk legnagyobb tételével, a külkereskedelemmel, amelyre vonatkozólag a következő összeállítás nyújt tájékozást.

Külkereskedelmi mérleg.

Csonka-Magyarország			Magyar Birodalom		
Év		Millió	Év		Millió
1925—29.	kereskedelmi mérleg	pengő	1901—05.	kereskedelmi mérleg	korona
évi átlag	passzívítása	173	évi átlag	aktívítása	120
1927.	„	375	1905—10.	kereskedelmi mérleg	
1928.	„	385	évi átlag	passzívítása	60
			1912.	„	250

Az adatok összehasonlításánál természetesen szemelőtt tartandó, hogy az aranykorona értéke 16%-kal magasabb, mint az aranypengőé.

Az összeállítás szerint már most a Magyar Birodalom kereskedelmi mérlegének passzívítása 1912-ben kerekén 250 millió koronára rúgott, mely összeg a háború előtti maximum körül mozgott. Ebből azonban az osztrák behozatalra 136 millió korona esett, úgyhogy a tulajdonképeni vámkülfölddel szemben a behozatali többlet nem haladta meg a 114 millió koronát. Ezt a passzívítást mintegy háromszorosán felülmúlta Csonka-Magyarország külkereskedelmi mérlegeinek árubehozatali többlete az 1927 és 1928-as rekord-évek 375, ill. 385 millió pengős összegével. Ez a jelenség a külföldi tőkebehozatalnak a szanálás után bekövetkezett fellendülésével minden bizonnyal kapcsolatban állott, de mélyebb okoknak mégis csak a háborút és a megcsonkított ország gazdasági szervezetének elváltozásait kell tekintenünk. Ezen elváltozások közül legsúlyosabb az, hogy mezőgazdaságunk a világpiactól függő helyzetbe került. A monarchia a magyar mezőgazdasági termékek számára egy hatalmas, vámmal védett 52 milliós belföldi piacot biztosított. Igaz, hogy ennek az ára a magyar ipari fejlődés meglassítása volt, minthogy a közös vámterület folytán a fejlett osztrák és cseh ipar szabad versenye ránehezedett a magyar iparra, de elvégre is kereskedelempolitikai előnyöket csak kölcsönös engedmények árán lehet elérni, a nemzetgazdaságok közötti munkamegosztás elvének pedig a monarchia gazdasági berendezkedése messzemenően megfelelt. A monarchia egy nagymértékben autarchikus gazdasági terület volt, amelynek fizetési mérlege az 1892—1901. évek átlagá-

ban csupán évi 30 millió koronával volt passzív. Nagy autarchikus területeken pedig a vámvédelem hatása kevésbé káros, mert a legtöbb vámmal védett termelési ágak adva vannak a maga természetes előfeltételei. A magyar ipar helyzete Csonka-Magyarországon vámpolitikai szempontból teljesen megváltozott. A monarchiában a közös vámterület miatt az adókedvezményeken kívül csak az állami szubvenció jöhetett tekintetbe az iparfejlesztés eszköze gyanánt. Az iparfejlesztésre fordított összegek azonban szerény keretek között mozogtak. 1899—1907. között mindössze 72.1 millió koronát értek el. Csonka-Magyarország vámpolitikai önállósulása azután megteremtette az ipari vámvédelem lehetőségét. Az bizonyos, hogy ez a vámvédelem, mint egyoldalú önkéntes kereskedelempolitikai eszköz végzetes hiba lett volna a magyar mezőgazdaság kiviteli érdekeivel szemben. De az elzárkózás általános irányzata kényszerített bennünket erre. Magyarország nem vezetett ezen a téren, hanem csak mások példáját kellett, hogy kövesse, mert egyoldalú szabadkereskedelmi politika a magyar ipar hiábavaló feláldozását jelentette volna a magyar mezőgazdasági kivitelt megnehezítő országokkal, különösen Csehországgal szemben.

2. *A protekcionizmus általános fokozódása.*

Az utódállamokban 1925 elejéig forma szerint az 1907. évi osztrák—magyar tarifa volt érvényben. Ez a tarifa annakidején egy mérsékelt védvamos tarifa volt, s mivel Közép-Európa vámpolitikai helyzetére nézve 1914 előtt a német birodalom vámtarifája és a monarchiával kötött kereskedelmi szerződése volt irányadó és Közép-Európa kereskedelempolitikai kapcsolatai a többi kontinentális európai állammal is meglehetősen szorosak voltak, Hantos Elemér némi joggal állapíthatta meg, hogy a háború előtt már alapjában véve európai kontinentális gazdaságról beszélhettünk. Az utódállamokban azután a monarchia vámtételeit a pénzromlás következtében különböző koefficienssekkel kellett valorizálni s minthogy Cseh-Szlovákia ezeket a koefficienszeket már 1921-ben bevezette, a csehkrona később bekövetkezett értékelkedése a vámok kiadós emelkedését vonta maga után. Láttuk továbbá, hogy a háború utáni infláció korszakában súlyos forgalmi korlátozások is gátolták a külkereskedelmi forgalmat. Ez a helyzet azonban megváltozott 1925-ben, amidőn az osztrák és magyar stabilizálások keresztülvitele után ebben a két államban életbelépett

az új autonóm vámtarifa. A magyar autonóm tarifa ipari vámjai magasak voltak, úgyhogy leszállításuk feladata a kereskedelmi szerződésekre hárult, ellenben a mezőgazdasági vámok alacsonyabbak voltak, mint a monarchia agrár-vámjai, mert egy mezőgazdasági kivitelre erősen ráutalt országban az agrárvámok, mint mezőgazdaságfejlesztő eszközök háttérbe szorultak.

Csehszlovákiának Ausztriával kötött 1927. évi szerződése a cseh prohibitív rendszerrel való első szakítást jelentette. Ausztria autonóm vámtarifája eredetileg kétségtelenül a legmérsékeltebb volt az utódállamok vámtarifái közül. Ausztria ugyanis, mint fejlett ipari exportállam, s mint a közép-európai közvetítő kereskedelem egyik főletéteményese, első sorban nyersanyag- és élelmiszerbehozatalra szorult. Kereskedelmi mérlegének hiányát azonban pótolni tudta fizetési mérlegének számos aktív tételével, mint a fuvardíjakból, az idegenforgalomból és külföldi kihitelezéseiből eredő jövedelmeiből. Nem csoda tehát, hogy az osztrákok eleinte a szabadkereskedelmi irány hívei voltak. Az említett Csehszlovákiával kötött szerződésben sikerült is egy nem túlzottan védvamos kereskedelmi szerződést létesíteniök, amely több mint 600 tételre terjedt ki. De az 1927 őszén benyújtott harmadik osztrák vámtarifánovella már határozottabb vámvédelmi politikára tért át. Az agrárvámok erős felemelésére azonban csak 1930-ban és 1931-ben került sor.

Csehszlovákiában a monarchia vámtarifájának agrár-vámjai egyelőre fel voltak függesztve. 1925 június havában azonban ezeket a vámokat újból életbeléptették és emellett vám-koefфициensekkel valorizálták őket. 1927 augusztus havában Csehszlovákia végül Magyarországgal is kötött egy terjedelmes, bár erősen védvamos kereskedelmi szerződést. Az agrárprotekciónizmus Csehszlovákiában is csak 1930-ban, vagyis ugyanabban az évben kerekedett véglegesen fölülr, mint Ausztriában. Az 1925—29. években tehát az agrárkivitelünk szempontjából figyelembejövő két szomszédunkkal szemben: kereskedelempolitikai viszonyunk tűrhetőnek volt mondható.

Ami Németországot illeti, a Német Birodalom már 1920-ban általános legnagyobb kedvezményes kereskedelmi szerződésre lépett Magyarországgal. Az általános legnagyobb kedvezmény elve a háború előtti kereskedelmi szerződésekben a kölcsönös feltétlen legnagyobb kedvezmény alakját öltötte. Ebben a formában a legnagyobb kedvezmény záradéka, köztudomás szerint, egyértelmű azzal, hogy a két szerződő fél bármelyike által a jövőben harmadik államok-

nak nyújtandó mindennemű vámkedvezmény újabb ellenszolgáltatás nélkül kiterjed a szerződő félre. A legnagyobb kedvezmény elve ezek szerint az egyenlő elbánást biztosítja, s így elsősorban a preferenciális különbözeti vámok ellen irányul. Ezért akarták a békeszerződések cseh-magyar-osztrák viszonylatban intézményesen biztosítani, hogy amennyiben öt éven belül regionális szerződés jönne létre a három állam között, az egyezményben foglalt preferenciális vámok nem tekinthetők a legnagyobb kedvezmény elvébe ütközőnek. A békeszerződéseknek ezen intézkedése azonban a záros határidő lejártával hatályát veszítette. A legnagyobb kedvezmény elvének érvényesülése viszont önmagában véve még vajmi keveset árul el a kereskedelempolitikai kapcsolatokról, mert tényleges tartalma azon múlik, hogy milyen szerződéses vámok rejlenek mögötte. A háború előtt a védvamos irányzat még elég mérsékeltnek volt mondható, úgyhogy a legnagyobb kedvezmény elve meglehetősen szorosra tudta összefűzni kontinentális Európa államai között a kereskedelempolitikai szálakat. De erősebb védvamos irányzatnál az általános és feltétlen legnagyobb kedvezmény elve az autonóm vámtarifa, vagyis valamely állam által szuverén módon megállapított, nemzetközi szerződésekkel még nem módosított vámtarifa szerződéses leszállításának akadálya lehet, mert egyes államoknak nem lehet engedményt tenni anélkül, hogy az az összes legnagyobb kedvezményt élvező államokra is ki ne terjedne. Ilyenkor a kölcsönös engedményeknek, a reciprocitásnak az elve és a regionális preferenciális vámok sokszor jobban szolgálhatják a külkereskedelem ügyét.

Legnagyobb kedvezményes szerződést kötöttünk Németországon kívül Ausztriával 1923-ban, Jugoszláviával és Romániával pedig 1924-ben. Eleinte ezen szerződések értékét erősen csökkentették a forgalmi korlátozások, amelyek leépítésére csak 1925-ben került sor. Ekkor viszont mindenütt tarifaemeléseket vittek keresztül. Osztrák és cseh viszonylatban már vázoltuk ezt a folyamatot. Németország pedig 1925-ben háború előtti vámtarifájának számos tételét felemelte. Különösen súlyosan érintette Magyarországot két német vámpolitikai intézkedés: a magyar élőállat behozatalának lehetetlenné tétele 1925 őszén és a vágott sertés bevitelének megakadályozása 1927 április havában.

Mindazonáltal a forgalmi korlátozások leépítése után az 1925—29. időszakban a kereskedelmi szerződések rendszere mégis csak kiépült és egészében véve rendes mederbe terelődtek a világgazdasági kapcsolatok, bár ez a normalizálódás

sokkalta magasabb vámvédelmi szinten ment végbe, mint a háború előtt. A protekcionizmus erősödésére jellemzők azok az adatok, amelyeket az 1927. évi világgazdasági konferenciával kapcsolatban 14 államban 400 áru vámterhére vonatkozólag lefolytatott vizsgálódás eredményezett. Hadd beszéljenek a számok!

400 áru átlagos vámterhe 1927-ben.

Belgium, Dánia, Hollandia	10 %	Magyarország	31 %
Németország és Ausztria ..	17—20 %	Csehszlovákia	33 %
Franciaország (minimális tarifa)	25 %	Jugoszlávia	36 %
Olaszország	27 %	Románia	50 %

3. Külforgalmunk megoszlása a főbb államok között.

Vizsgáljuk ezek után külforgalmunk megoszlását a főbb államok között. Az 1929. évi adatok a következő képet nyújtják.

Külforgalmunk megoszlása a három vezető állam között 1929-ben.

Részesedés kivitelünkben:		Részesedés behozatalunkban:	
Ausztria	31 %	Cseh-Szlovákia	22.1 %
Cseh-Szlovákia	16.2 %	Németország	19.7 %
Németország	11.5 %	Ausztria	13.3 %
Összesen: 58.7 %		Összesen: 55.1 %	

Kivitelünkben az 1925—29. időszak minden évében Ausztriát, Csehszlovákiát és Németországot illette meg az első 3 hely, változatlan sorrendben. Behozatalunkban is ugyanazon államok foglalták el az első három helyet, de változó sorrendben. 1925-ben és 1926-ban Csehszlovákia állott az első, Ausztria a második és Németország a harmadik helyen. A következő két évben Csehország továbbra is megtartotta elsőségét, Ausztria azonban a harmadik helyre került, míg Németország a második helyet foglalta el. 1929-ben kiviteli forgalmunk 58.7%-a és behozatali forgalmunk 55.1%-a bonyolódott le ezzel a három állammal. A legkedvezőbben alakultak külkereskedelmi kapcsolataink Német-Ausztriával, amellyel szemben állandóan aktív volt külkereskedelmi mérlegünk. Ellenben Csehszlovákiával szemben mérlegünk állandó és fokozódó passzivitást tüntetett fel. Németországgal szemben is állandóan növekedett

külkereskedelmi mérlegünk passzívítása, de legalább kiviteli részesedésünk aránya vele szemben nem szenvedett lényeges eltolódást, cseh kiviteli részesedési hányadunktól eltérőleg.

4. Fő kiviteli cikkeink és mezőgazdaságunk szervezeti változásai.

Külforgalmunk fokozatosan bővült és 1929-ben az 1925. évi 1713 millióval szemben elérte a 2103 millió pengőt. Kivitelünk egyes tételei közül az első három helyen állat-, búza- és lisztkivitelünk állott. Ezen tételek jelentőségét alanti adatok világítják meg.

Állat-, búza- és lisztkivitelünk.

	Év, ill. évi átlag	Millió pengő
Vágó- és igásállatok	1925—29	110
„ „	1929 (max.)	151.4
Búza	1925—29	106
„	1926 (max.)	135.4
„	1929	126.3
Liszt	1925—26	96
„	1925 (max.)	124.8

Ami a búza világpiaci áralakulását illeti, a háború és az azt követő infláció tartama alatt a magyar búza és a világpiaci búza áralakulása között sokszor megszakadt a kapcsolat, de 1924 után ez a kapcsolat is rendesebb mederbe terelődött. A búzatermelés a tengerentúli államokban, elsősorban Kanadában és az Egyesült Államokban már a háború alatt hatalmasan emelkedett, de ezt a körülményt egyelőre ellensúlyozta az orosz búzának a világpiacról való kiesése. Ha a világpiaci árak nem is maradhattak meg a világháború alatt elért szinten, a háborút követő 1920—21. évi depresszió után 1926-ig újból emelkedtek. Az amerikai jelzőszámok szerint az áralakulás 1914-től 1925-ig a következő szélső határokat tüntette fel.

Búzaár.

	Év	1910—14 = 100
Egyesült Államok	1917	118
„ „	1921	75
„ „	1925	92

A búza ára Magyarországon is 1925-ben érte el csúcspontját február havában a minden idők óta legmagasabb 47.04 P-ös jegyzéssel. Ettől fogva az árak hanyatlásnak indultak és ezt a folyamatot 1928-ban kiélezte az orosz dömping megjelenése a világpiacon. Az a körülmény, hogy a háború előtti szint alá csak 1929-ben estek a búzaárak, természetesen mit sem enyhít az 1925 óta bekövetkezett áresés súlyán.

A számok világában az áralakulás így festett:

Búzaár Magyarországon.

Évi átlag	per q	Korona	Év	Pengő
			1925 február (maximum)	47.04
1900		17.49	1928 (átlag)	29.95
1913		25.74	1929 (átlag)	23.84

Búzában 1928-ban nálunk és az egész világpiacon egy páratlan rekordtermés volt, úgyhogy Csonka-Magyarország 1929. évi búzakivitelének értéke az áresés dacára tetemesen emelkedett. A lappangó mezőgazdasági világválság csak a következő két évben éleződött ki. Az 1925—29. években Trianon hatása a liszt- és búzaexport arányának állandó jellegű eltolódásában nyilvánult meg. Az egész időszak alatt lisztexportunk aránylag sokkalta alacsonyabb, búzaexportunk viszont aránylag jóval magasabb volt, mint a háború előtt. Elegendő erre nézve néhány jellegzetes számot felsorolni.

Búza- és liszt-kivitelünk minimuma és maximuma.

1910—13 között			1925—29 között		
Év		millió q	Év		millió q
<i>Búza</i>					
1910	minimum	3.6	1925	minimum	2.2
1912	maximum	5	1929	maximum	4.8

Liszt

1910	minimum	6.3	1926	minimum	1.6
1912	maximum	8.3	1929	maximum	2.7

E számok értékelésénél figyelembe veendő, hogy a Magyar Birodalomnak csaknem 6 millió kat. holdnyi búza-területéből 45.8% maradt meg a csonka országnak.

Liszt kivitelünk 1929. évi emelkedése csak az előző évi rekordtermésnek volt köszönhető. Kereskedelempolitikai szempontból ugyanis már 1927-ben lényegesen megromlottak kiviteli lehetőségeink az osztrák vámok felemelése és a cseh minimális lisztvámoknak a magyar—cseh szerződésben magas szinten történt lerögzítése folytán. Liszt kivitelünk hanyatlásáért búzaexportunk aránylagos növekedése közgazdaságilag nem nyújthat kárpótlást. Hiszen jólismertes, hogy a külkereskedelmi politikának régi és alapvető tétele, hogy minden állam lehetőleg kész gyártmányok kivitelére törekedjék, mert a feldolgozásnak minél magasabb fokán áll a kivitt áru, annál több munkabér és tőkenyereség marad az országban. Kézenfekvő tehát, hogy liszt kivitelünk hanyatlása igen hátrányos szervezeti elváltozásnak tekintendő, amely a hajdan virágzó magyar malomipar sorvadásában tükröződik vissza. 1925-től 1929 végéig 17%-kal csökkent a malomipar termelési kapacitásának kihasználása és a malmok száma 54-gyel fogyatkozott meg. A malomipar válsága azonban később, 1933-ban hágott tetőfokára, amidőn termelési kapacitásának 70%-a hevert parlagon. Leginkább nagy exportmalmaink, különösen a fővárosiak érzik meg a válság súlyát, mert ezek arra voltak berendezve, hogy feldolgozzák a kiváló minőségű bácskai és bánáti búzát is.

5. Fő behozatali cikkeink és iparunk fejlődése.

Ami a behozatalt illeti, itt mindjárt az első tételnél, a fánál, a legkirívóbb módon nyilvánul meg Trianon gazdasági rombolása. Csonka-Magyarországon, miután köztudomás szerint elvesztettük erdőségeink 88%-át, a fa a behozatalban első helyen szerepel. A faimportra évente kiadott hatalmas összegekről a következőképen számolnak be a külkereskedelmi statisztika értékei.

Fabehozatalunk.

Év	Millió pengő
1925 Nyers és megmunkált fa	89
1926 " " " "	106
1927 " " " "	137
1928 " " " "	153
1929 " " " "	132

A fa után behozatalunkban a pamutszövet szokott második helyen állani. A textilárak a maguk összességében behozatalunk legnagyobb csoportját alkotják. viszonylagos jelentőségük azonban lényegesen csökkent. Mert igaz ugyan, hogy Trianon megfosztotta Magyarországot textiliparának 61.30%-ától, de az önálló vámterület folytán ez az ipar már az inflációs forgalmi korlátozások idejében is hatalmas fejlődésnek indult és ez a fejlődés 1929-ig töretlen vonalban haladt előre, amint az alanti táblázatból kitűnik.

Textiliparunk fejlődése.

	1921	1929
Gyárak száma	114	291
Munkáslétszám	12.672	44.446
Évi termelés	55 millió P	405 millió P

Textilárak és nyersanyagok behozatala.

	1924	1929
	millió	pengő
Pamutszövet	115	57
Cyapjuszövet	72	33
Nyerspamut	9	33

Ruházati ipar.

	1925	1928
Évi termelés	41	64

Ezek szerint ruházati iparunk is szépen fejlődött, de a textilipar mellett a legerősebb a fejlődés a közhasználatú elektromos áramfejlesztő telepeknél, amelyeknek a száma 1920-tól 1929-ig 139-ről 265-re emelkedett. Az elektromos áramtelepek számának gyarapodása azonban a termelés egy olyan újabb irányának előretörésével függ össze, amely az ország vámpolitikai önállósulásával nem áll közvetlen kapcsolatban. Ezzel szemben a textilipar a vámvédelemnek köszönheti gyorsütemű fejlődését. Kétségtelen, hogy a csonka

ország új kereskedelempolitikai helyzete a többi iparra is éreztette hatását. De ha megvizsgáljuk főbb iparaink vállalati statisztikáját, arra az eredményre jutunk, hogy számos más iparágban is növekedett ugyan a termelés, de ez a fejlődés meg sem közelítette a textiliparban elért fejlődés mérvét, úgyhogy ezeknél az iparágaknál a termelés emelkedésében része volt ugyan a vámvédelemnek is, de még nagyobb része lehetett benne a jó konjunktúrának. Kitűnik ez a foglalkoztatott munkások létszámából is, amely a legtöbb iparágban csak mérsékelt emelkedést mutat.

Íme a számok!

Iparág	Termelési értéke			Munkáslétszám	
	1913*	1926	1928	1926	1928
	m i l l i ó p e n g ő				
Élelmezési és élvezeti cikkek	1.103	1.027	1.106	35.706	39.339
Gépgyártás	291	214	236	29.583	32.275
Vas- és fémipar	295	252	317	30.975	38.082
Kő-, agyag- és üvegipar ..	84	120	148	29.213	35.196

Végeredményben az ipari termelés értéke az őstermeléséhez képest az 1928-i csúcsevben így alakult:

Ipari és mezőgazdasági termelés.

	1913	1928
	m i l l i á r d p e n g ő	
Ipari termelés	2.2	2.8
Mezőgazdasági termelés	—	3.9

Felmerül azonban az a kérdés, hogy az ország vámpolitikai önállósulása nyomában az iparosodás üteme meggyorsult-e Magyarországon? Erről a foglalkozási statisztika adatai számolnak be.

Foglalkozási főcsoportok a népesség %-ában.

	1900	1910	1920	1930
Őstermelés	60.8	55.9	55.7	51.8
Ipar és forgalom	24.8	29.9	30.1	32.3
Egyéb foglalkozások	14.4	14.2	14.2	15.9

E táblázat szerint a 20-ik században Magyarország ipa-

* Az 1913. évi adatok is a mai Magyarország területére vonatkoznak.

rosodása a század első évtizedében volt a legerőteljesebb. Ezt a fejlődést félbeszakította a háború, amely a hadiiparok kivételével az őstermelést helyezte előtérbe a fokozódó katonai élelmezési szükségletek fedezésére. A harmadik évtizedben azután folytatódott a fejlődés, de lassúbb ütemben, mint azelőtt. Ennek az a magyarázata, hogy a világháború után Csonka-Magyarország számára a külföldi hitelforrások csak az 1925—30. években állottak bőségesen rendelkezésre, ami részben ellensúlyozta a vámvédelem serkentő hatását. Ennek figyelembevételével azonban a csonka ország ipari fejlődése kielégítőnek mondható.

6. Nyersanyaghiányunk.

De Magyarország külkereskedelmi szerkezetének trianoni elferdítése az ipari nyers- és segédanyagok behozatali szükségletének emelkedésében is élesen kifejezésre jutnak. Példának okáért vasérc- és vas-salaktermelésünk 1913-ban a magyar birodalomban 20.8 millió q volt, Csonka-Magyarországon ellenben 1928-ban sem érte el a 2 millió q-t. Arany- és ezüstabányáinkat, ólom- és rézbányáinkat teljesen elvesztettük. Ily módon a behozott nyersfémek értéke 1927-ben közel járt 34 millió pengőhöz.

7. Tőkebehozatalunk emelkedése 1929-ig.

A külkereskedelem után normális viszonyok között a tőkebehozatal fizetési mérlegünk legfontosabb tétele. Ebben a vonatkozásban az 1925—29 időszakra nézve még csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy tőkebehozatalunk, amely 1925-től 1928-ig fokozódott, 1929-ben a világgazdasági helyzet kedvezőtlenebb alakulása folytán az előző évvel szemben 502-ről 208 millió pengőre esett vissza.

VII. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak harmadik időszaka: tőkebehozatalunk hanyatlásának és megszűnésének s kereskedelmi mérlegünk aktivizálódásának kora 1930 óta.

1. A VILÁGVÁLSÁG HATÁSA.

Ezzel elérkeztünk Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak harmadik korszakához, amely 1930 óta tart. A fellendülés a legtöbb államban voltaképen már 1928-ban megtorpant, 1929 őszén pedig bekövetkezett a gigantikus newyorki tőzsdespekuláció letörése, ami a világválság elő-

futára volt. Nagy veszélyeket rejtett magában a rövidlejáratú nemzetközi eladósodás túltengése a háború után. Ennek főoka a békeparancsok okozta bizonytalan politikai légkörben keresendő. A rövidlejáratú hitelek állaga 1931-ben az előző évi 70 milliárd svájci frankról 45 milliárdra szállott alá. De a nemzetközi hiteleknek ilyen hirtelen nagyarányú felmondása a középeurópai adós államokat 1931 folyamán fizetési nehézségek közé sodorta és a válság áttért a londoni piacra is, mert mialatt a külföldiek londoni betéteiket visszavonták, azalatt London középeurópai hitelei befagytak. Egymagában Berlinben 100 millió fontnyi rövidlejáratú hitel jutott erre a sorsra. Anglia 1931 szeptember 21-én az aranyalap feladására kényszerült és egy éven belül 42 állam tért le az aranyalapról, vagy szabad valutára Anglia mintájára vagy devizagazdálkodásra. A régi aranyvalutát csak az aranyblokk tartotta fenn, amelyhez Franciaországon kívül ma már tulajdonképpen csak Svájc, Hollandia és Belgium sorozható. Rooseveltt Anglia példáját követve, de nem önként, hanem a farmerérdekeltségek nyomására, 1933 április havában tért át a szabad valutára. Rooseveltt pénzkísérlete csakhamar intervalutáris térre csapott át s a dollár és a font leértékelési versenyfutásává fajult el. Ez a versenyfutás 1934 január 31-én ért véget, amidőn az elnök felismerve az infláció veszélyeit és különösen annak az államhitelre gyakorolt káros hatását, feladta az arannyal meghatározott viszonyban nem álló szabad valutát és a dollárt ideiglenesen stabilizálta régi aranyparitásának 59.01%-án. Ezzel a font- és a dollárblokk között valutapolitikai fegyverszünet állt be. A font is körülbelül ugyanannyit, t. i. 40%-ot veszített aranyértékéből, mint a dollár, úgyhogy immár több mint két éve régi aranyértékének 60 százaléka körül állandósult. Az aranyblokkal szemben azonban a valutapolitikai helyzet még mindig nem tisztázódott az angol pénzkísérlet sajátos természete folytán.

A Szigetországban ugyanis a pénz mennyisége leértékelése dacára sem szaporodott és ennek következtében az árak fontban úgyszólván változatlanok maradtak, ami valutadömpingre vezetett az aranyvalutás államokkal szemben. Minthogy pedig a pénz külföldi értéke, a váltóárfolyam, végeredményben a nemzeti pénzek belföldi vásárló erején múlik, a Franciaország vezetése alatt álló aranyblokk az aranyvalutát csak úgy tudta fenntartani, hogy a sterlingblokk árának aranyértékben történt visszaesésére egy nagyszabású belföldi ársüllyesztéssel, deflációval válaszolt. Az angol fontnak az aranyalapról történt letérése óta a fran-

cia nagykereskedelmi árak 1935 november haváig 27%-kal estek. 1935 végén azonban ebben a vonatkozásban is bizonyos megnyugvás állott be a valutapolitikai fronton. De a stabilizálásnak azért még mindig számos akadály áll az útjában, mert a nemzetközi politikai helyzet feszültségétől eltekintve, egyfelől nem akadt még felelős francia államférfi, aki egy újabb devalvációnak merné kitenni a francia kistőkésosztályt, amely az 1928. évi stabilizáció alkalmából már úgyszólván elvesztette vagyonának négyötöd részét, másfelől pedig az angol hivatalos álláspont még mindig a világpiaci árak emelkedését tartja kívánatosnak.

Az aranyblokk árának esése a világválságot kétségtelesen kiélezte, habár az aranyblokk külkereskedelmi jelentősége távolról sem ér fel a sterlingblokk külkereskedelmi jelentőségével. A valutapolitikai bizonytalanság fokozta azt az elzárkózást, amelyre az adós államokat amúgy is rákényszerítette fizetési mérlegüknek a nemzetközi hitelforrások eldugulásával járó romlása. Ami a devizagazdálkodásra áttért államokat és így Magyarországot is illeti, ezek az államok már csak pénzüik vásárlóerejének megőrzése végett is kénytelenek voltak a devizaellenőrzés fegyveréhez nyúlni. A világválság mélypontjának 1932—33-ban történt eléréséig Magyarországon az árak hanyatlottak, a javulás beálltával azonban újból emelkedtek. A magyar általános nagykereskedelmi index, melyet a Magyar Gazdaságkutató Intézet 1925—27=100 alapra helyezett, a következőképpen tükrözi vissza ezt a folyamatot.

Nagykereskedelmi árak.

	1925—27 = 100		
	1928	1933	1935
	december	augusztus	december
Magyarország	99.9	58.6	78.8
		(minimum)	

Egy irányított devizaforgalommal és irányított külkereskedelemmel bíró államnál a pénz egységes külföldi értékéről nem lehet beszélni, mert a váltóárfolyamok csak akkor fejezik ki híven a pénz külföldi értékét, ha a kereslet és kínálat a devizapiacokon szabadon érvényesül. Jelenleg (1936 április havában) az a helyzet, hogy a pengő nagyjában és egészében éppúgy 40%-os értékvesztéssel szenvedett az aranyfrankkal szemben, mint az angol font. Ennek az értékvesztésnek pedig a frankváltóárfolyam 66.66%-os emel-

kedése felelne meg. Végso fokon a sterlingblokkal szemben a pengő fenntartotta váltóárfolyamát, úgyhogy valutapolitikai hatásainknak sikerült megőrizni a pengő vásárlóerejének állandóságát.

A világválság egyik legfájóbb pontja a mezőgazdaság helyzete volt. Ez a helyzet az Egyesült Államokban már 1926 óta rosszabbodott, de az agrárválság csak 1929 után robbant ki teljes erővel. A már említett szovjet dömping 1928 és 1929. évi működése és az ipari konjunktúra megtorpanása az 1928. évi rekordtermés nyomasztó készleteivel karöltve felszínre hozta a lappangó túltermelést. Az agrártermékei kivitelére olyannyira ráutalt Magyarországra teljes súlyával ránehezedett a mezőgazdasági világválság.

A búza ára az Egyesült Államokban és Magyarországon a következőképen alakult.

<i>Búza ára</i>			
<i>Pengőben per q</i>			
<i>New York</i>	1928	1929	1933
	ápr. 11.	ápr. 10.	dec. 27.
Redwinter II.	45.99	30.87	12.83
<i>Budapest</i>			
Tiszavidéki 78 kg-os ..	33.90	26.10	7.30

Nálunk 1931 folyamán a mezőgazdasági termékek árai az iparcikkek áraihoz képest — az 1925—27. évek átlagáraihoz viszonyítva — 64.30%-kal is erősebben estek, vagyis az agrárrolló 64.30%-ra nyílt szét.

A mezőgazdasági termékek s különösen a búza árának a búzaexportáló államokban bekövetkezett katasztrófális eséséhez nagymértékben hozzájárult még két tényező, a búzavalorizációs kísérletek csődje és az agrárprotekciónizmus, amely a búzaimportáló államokban mezőgazdasági önellátásra törekszik. A búza árának fenntartására, vagyis valorizálására tett kísérletek közül a legnevezetesebb a kanadai gabonapool kísérlete volt. De úgy a kanadai gabonapool, mint a Hoover által életrehívott Federal Farm Board kénytelen volt likvidálni készleteit. Az agrár protekciónizmus túltengésére jellemzők a Népszövetség Gazdaságkutató Irodájának adatai.

Búzatermelés 1928—34.

Európai import- államok	Dunai államok	Négy legnagyobb ten- gerentúli állam
+20%	— ¹ / ₃	—18%

A népszövetségi jelentés az 1934—35. évi világgazdasági helyzetről megállapítja, hogy Franciaországban a búza ára háromszor akkora, mint Angliában, Svájcban a vaj háromszorta olyan drága, mint az újjélandi vaj a londoni piacon és Németországban a cukor ára ötszörösen meghaladja a világpiacon árat. Franciaország, amely valaha búzabehozatalra szorult, 1934—35-ben több búzát vitt ki, mint bármely más európai állam, sőt még Németország is búzaexportőrré lett, amire egy fél évszázad óta nem volt példa. Németország az agrár vámokat már 1930 elején felemelte. Ausztria is követte ezt a példát 1930 derekán, 1931 július havában pedig ötszöröse emelte a gabonavámokat. Végül Cseh-Szlovákiában 1930 második felében annyira megerősödött az agrárprotekciónizmus, hogy 1930 december közepén Cseh-Szlovákiával szerződésen kívüli állapotba kerültünk, amely 1935 június közepéig tartott. A szerződésen kívüli állapot tartalma alatt csak szűkebb körű árucsereregylezményeket kötöttünk időnként a csehekkel.

A stabil intervalutáris viszonyoknak 1931 őszén bekövetkezett megrendülése újból hasonló forgalmi korlátozásokhoz vezetett, mint a háború után, dacára annak, hogy a pénzürtékingadozások most már összehasonlíthatatlanul szűkebb keretek között mozogtak, mint az 1918—24 időszakban. A devizagazdálkodásnak és a külkereskedelem iránításának pedig az lett a kikerülhetetlen eredménye, hogy a világválság folytán máris hanyatlóban levő külkereskedelmi forgalom még jobban megcsappant. A világkereskedelem hanyatlása az áresés következtében még erősebben megnyilvánult a külkereskedelem értékadataiban, mint mennyiségi adataiban.

Világkereskedelem.

<i>Érték</i>		<i>Mennyiség</i>	
Milliárd régi dollár		1929 = 100	
1929	1934	1932	1934
35.5	23.3	74	77.5

A világkereskedelemnek mennyiségi, tehát nem pénzben, hanem reáljavakban számított csökkenése 26%-kal 1932-ben érte el mélypontját. Azóta a világkereskedelem kvantuma lassanként emelkedik, úgyhogy 1934-ben a visszaesés mérve már nem volt több 22.5%-nál.

A magyar külforgalom irányzata hasonló fejlődést tüntet fel. A tényleges értékadatokat hasonlítsuk egyúttal ösz-

sze a Magyar Gazdaságkutató Intézet azon adataival, amelyek kimutatják, hogy a válságot megelőző 1925—27. évi átlagárak alapján mennyivel magasabb lenne külkereskedelmi forgalmunk értéke.

Külkereskedelmünk értéke

m i l l i ó p e n g ő		
1929	1932	1935
2.100	663	857
az 1925—27. évi átlagárak alapján:		
	1000	1500

2. DEVIZAGAZDÁLKODÁS ÉS FORGALMI KORLÁTOZÁSOK

a) klíring, regionális preferenciális vámok és kompenzáció.

Ami a tőkebehozatalt illeti, az 1930-ban és részben 1931-ben is még folytatódott. A netto tőkebehozatal utóbbi években 210, illetve 287 millió pengő volt a fizetési mérlegünkben kimutatott adatok szerint. 1931 derekán azonban a német bankválság hullámai hozzánk is átcsaptak. 1931 júliusában a magyar kormány kénytelen volt a devizaforgalom szabadságát felfüggeszteni. A devizaforgalom ellenőrzésével a Magyar Nemzeti Bank bízott meg.

A rövidlejáratú áruhitelek egy részének kivételével a külföldi kölcsönöktől Csonka-Magyarország elesett, pedig főhitelező államainkkal, Amerikával és Angliával szemben külkereskedelmi forgalmunk a tőkebehozatal éveiben rendszerint amúgy is passzív volt. A hitelek elmaradása ezen országokkal szemben való fizetési erőnket lényegesen csorbította. Igaz, hogy ezekkel az államokkal külkereskedelmünk aránylag nem volt kiterjedt. Sokkal nagyobb súlytal esett a latba a forgalmi korlátozások általánosulása Közép-Európában. Különösen a német és az osztrák közvetítő kereskedelem révén szereztük be tengerentúli nyersanyagaink nagyrészét. De ezek az államok is devizagazdálkodásra tértek át, s ennél fogva mind nagyobb nehézségekbe ütközött a nemes devizákat igénylő nyersanyagoknak és félgyártmányoknak az ő közvetítésükkel való megszerzése. A devizagazdálkodás folytán ugyanis a rendes kereskedelmi szerződéseket a klíringszerződések, az árucseré- és fizetési egyezmények s a kompenzációs felárakkal és térítésekkel kapcsolatos kétoldalú megállapodások váltot-

ták fel. A devizakorlátozások bonyolult hálózatában ma már a szakember is sokszor alig ismeri ki magát. Napjaink kereskedelmi politikájának egyik legsajátosabb terméke az úgynevezett vegyes bizottságok rendszere, amelyet a Magyar Vámpolitikai Központ 1935. évi jelentése a következőképpen jellemez. „Igaz, hogy legfontosabb fogyasztó piacunkkal, Ausztriával való forgalmunkban a valutakérdéstől függetlenül is már évek óta szokássá vált, hogy minden tavasszal az aratás előtt szerződésben újonnan rendeztük mezőgazdasági kivitelünk feltételeit. De ez a kivétel ma már úgyszólván szabály. Így Ausztrián kívül Olaszországgal, Németországgal, Cseh-Szlovákiával, Jugoszláviával és Romániával kötött egyezményeink is rendszeresítik az úgynevezett vegyes bizottságok három havonkénti revíziós munkáját, tehát azt lehet mondani, hogy intézményesen állandó tárgyalásokat tesznek szükségessé.” A Népszövetség több ízben említett pénzügyi és gazdaságkutató irodájának megállapítása szerint egymagában 1934 október 1 és 1935 április 1 között 67 kétoldalú, bilaterális szerződés jött létre számos klíring és kompenzációs egyezményen kívül. Már pedig különösen a klíring-szerződések megnehezítik a plurilaterális, többoldalú világ gazdasági kapcsolatokat. Ilyen szerződésünk áll fenn például Ausztriával. Már az 1932 január 1-én életbelépett gazdasági szerződés 1: 1.5 forgalmi arányt irányzott elő, ami egyértelmű azzal, hogy a magyar kivitel Ausztriába másfélszer akkora lehet, mint a magyar behozatal Ausztriából. Ez az arány nem volt kedvező, hiszen egyfelől évek óta 2.5 volt az arány Magyarország javára, másfelől pedig Ausztria fizetési mérlege aktív Magyarországgal szemben úgy a tőke-, mint az idegenforgalomban. A másfélszeres áruforgalmi arányba is csak a magyar idegenforgalom megkönnyítése végett egyezett bele Ausztria. A klíringszerződések elve t. i. az, hogy a befektetési hitel kikapcsolásával a javak és egyes esetekben a szolgáltatások egyenlő arányú cseréjét tegye lehetővé, amit naturálcserének is nevezhetnénk, ha ez a modern naturálcsera nem igényelne olyan fejlett pénztechnikát, amely a primitív naturálcserétől teljesen távol áll.

Közbevetőleg megjegyezve még fokozottabb mértékben érvényesül a naturálcsera elve a tulajdonképeni árucsera egyezményeknél, melyek a javak egymásközi cseréjére létesítenek megállapodást. Létrejöhet azonban ilyen árucsera külön egyezmény nélkül is, tisztán a devizahatóságok adminisztratív intézkedései alapján. Az ilyen akár egyezményes, akár adminisztratív alapon létrejövő árucserét szokás kompenzációnak nevezni. A kompenzációknál a kivitel és a be-

vitel kölcsönösen kiegyenlíti egymást. A Magyar Nemzeti Bank ezeknél az üzleteknél kezdte alkalmazni a felárak rendszerét. — De térjünk vissza a Német—Ausztriával kötött kereskedelmi szerződésünkre. Ausztriával szemben még a szerződéses 1.5-szeres arányt sem tudtuk fenntartani. Ez az arány állandóan romlott, 1934 végén csak 1.2, 1935 végén pedig már csak 1.14 volt.

Azonkívül külforgalmunk Ausztriával állandóan csökkent és egyidejűleg kereskedelmi mérlegünk aktivitása is összezsugorodott vele szemben. Mutatják ezt a következő külkereskedelmi statisztikai adatok, amelyeket nemcsak Ausztriára, hanem egyúttal a többi főbb államra nézve is fel sorolunk.

Magyarország külkereskedelmi forgalmának megoszlása.

A főbb származási, ill. rendeltetési országok szerint	Az egész behozatal, ill. kivitel százalékában			
	Behozatal		Kivitel	
	1930	1935	1930	1935
Németország	21.2	22.6	10.3	23.8
Ausztria	11.5	19.1	28.1	18.9
Olaszország	5.0	7.4	6.9 (1929)	13.9
Nagy-Britannia ..	4.2	5.1	5.6	8.0
Cseh-Szlovákia ..	21.0	4.8	16.8	4.5
Románia	8.9	13.5	3.2	5.5
Jugoszlávia	5.1	6.2	5.7	2.4
Svájc	2.3	3.1	4.0	4.0

Kereskedelmi mérlegünk.

A főbb származási és rendeltetési országok szerint	Behozatali (—) vagy kiviteli (+) többlet	
	Millió pengő	
	1930	1935
Németország	—81	+19
Ausztria	+161	+11
Olaszország	+25 (1929)	+32
Nagy-Britannia	+17	+17
Cseh-Szlovákia	—20	+ 2
Románia	—43	—29
Jugoszlávia	+10	—14
Svájc	+18	+ 6

Egyelőre csak Ausztriával való kereskedelempolitikai viszonyunkat nézzük. Az a hátrányos eltolódás, amely a mi

szempontunkból a jelzett időszak folyamán bekövetkezett, több okra vezethető vissza.

Először is a klíringszerződésben lerögzített pengő--schilling átszámítási árfolyam 1935 november 27-éig nem számolt a két ország árszínvonalai között időközben bekövetkezett eltolódással. Másodszor az 1934 március 17-én kelt és június 14-én életbelépett római hármas egyezmény Ausztriának számos újabb kedvezményt nyújtott. Harmadszor pedig 1935-ben közrejátszott a búza világpiaci áremelkedése is, amely a szerződésben középminőségű magyar búzára előírt 20 schillinges ár jövedelmezőségét csorbította.

Ami a klíringárfolyamot illeti, az még némi magyarázatra szorul. A klíringárfolyam ugyanis eredetileg az aranyparitásnak megfelelően nyert megállapítást. Minthogy azonban a magyar árszínvonal emelkedése folytán ez az átszámítási árfolyam nem volt megfelelő, 1935 november 27 óta a Magyar Nemzeti Bank először az osztrák viszonylatban egységesítette a felárakat és pedig olyként, hogy az odaírányuló kivitel ellenértéke gyanánt klíringszámlára befizetett schillingösszegek után az eddigi klíringárfolyamon felül 10% felárat folyósít a magyar exportőröknek, míg az Ausztriából behozott áru ellenértékének kiegyenlítésekor 13%-os felárat számít fel a magyar importőrök terhére. A klíring technikája pedig lényegileg abban áll, hogy a klíringszámlákat a két állam jegybankja vezeti, úgyhogy a magyar importőr a behozott osztrák áru ellenértékét a Magyar Nemzeti Banknak, az osztrák importőr pedig a magyar áru ellenértékét az Osztrák Nemzeti Banknak tartozik befizetni. A jegybankok azután saját importőreikkel és exportőreikkel belöldi valutában számolnak el, míg a klíringszámlán mutatózó különbözetet a két jegybank időnként egymás között rendezi. A klíring tehát egy államközi elszámolás. Nagy nehézségeket okozhat azonban a különbözet kiegyenlítése, ha az egyenleg valamely állam terhére túlságosan megduzzad. E nehézségek kiküszöbölése többféle módon történhetik. Így módosítják a megállapodásokat olyként, hogy a tartozásban levő állam mérlege kedvezőben alakuljon. Ez elérhető úgy, hogy a passzívitásban levő állam kiviteli kontingenseit emelik, vagy az aktivitásban levő állam kivitelét csökkentik. Előfordulhat azonban az is, hogy a követelési egyenleg egy része befagy és az idők folyamán régi tartozássá alakul át, ami a külkereskedelemre bénítólag is hathat, bár nem szükségképpen, hiszen egyes viszonylatokban tekintélyes régi tartozások dacára is kibővültek a külkereskedelmi kapcsolatok.

Ausztriából származó bevitelünkben az utóbbi években különösen a fabevitel nyomult előtérbe. A római egyezmény által Magyarország számára biztosított osztrák kontingensek közül viszont a legjelentősebb a 2.2 millió q búza és az 500.000 q lisztkontingens.

Külkereskedelmi mérlegünk aktivitása Ausztriával szemben a táblázat tanúsága szerint hatalmasan visszaesett. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy Ausztriából való behozatalunk növekedésében része van olyan osztrák nyersanyagszállításoknak is (gyapjú, pamut-hulladék, nyersbőr, fémek, celluloid, stb), amelyeket más országokból részben nemes devizákkal kellene megvásárolnunk.

A kompenzációs felárnak először osztrák viszonylatban bevezetett egységesítése elvi változást jelent devizagazdálkodásunkban, annál is inkább, mert ezzel kapcsolatban a Svájccal, Belgiummal és Franciaországgal való klíringforgalomban a Nemzeti Bank a behozatali felárakat 25%-ról 41%-ra emelte fel, a kiviteli felárakat pedig egységesen 38%-ban szabta meg. Egyidejűleg a klíring nélküli forgalomban, példának okáért Angliával és az Északamerikai Egyesült Államokkal lebonyolított forgalmunkban a Magyar Nemzeti Bank a kompenzációs felárakat 50%-ban, illetve 53%-ban szabta meg.

Jegybankunk a klíringszerződések behozatalt serkentő hatásának ellensúlyozására már 1933 óta fokozatosan alkalmazta a kompenzációs térítéseket, amelyek számoltak a pengő váltóárfolyamának hanyatlásával, részben azonban tiszta exportprémium jellegével birtak és a kivitelt mindkét esetben megkönnyítették. A kiviteli kompenzációs térítésekre természetesen a behozatalnál felszámított felárak nyújtják a fedezetet. A változó felárrendszer azonban a külkereskedelem erős irányításával járt. Viszont az egységes felárrendszerre való áttérés a kötöttség leépítése irányában való haladást jelent és egyúttal az egész rendszert sokkal áttekinthetőbbé teszi.

Németországgal való kereskedelempolitikai viszonyunkat az 1931 július 18-án kötött szerződésünk és az azt kiegészítő pótegyezmények, főleg az 1935 április elején életbe lépett második pótegyezmény szabályozzák. Németországgal való forgalmunk emelkedő irányzatú, különösen kivitelünk növekedése volt egyirányú, úgyhogy 1934-ben Németországgal szemben az addigi állandó passzivitás 26.8 millió pengős aktivitásba csapott át és 1935-ben is 19.2 millióra rúgott kiviteli többletünk. A Birodalom a múlt évben kül-

kereskedelmi forgalmunkban az első helyre került. Ezek az eltolódások részben a fokozott élelmiszer- és nyersanyag-bevásárlásra vezethetők vissza. Németország élelmiszer- és nyersanyagszükségletét devizaneheztségei miatt lehetőleg ott igyekezett beszerezni, ahol nem kellett nemes devizákkal fizetni, amire a magyar-német klíring is módot nyújtott; viszont a magyar agrártermékek árának javulására a német vásárlások el nem hanyagolható befolyást gyakoroltak. 1934 folyamán azonban példának okáért a német importőrök, akik magasabb árakat fizettek a magyar gyapjűfeldolgozó gyáraknál, a magyar gyapjút olyan nagy mértékben vitték ki az országból, hogy ebben a fontos nyersanyagban nálunk hiányt idéztek fel. A Magyar Nemzeti Bank éppen ezért 1934 augusztus óta fokozottabb mértékben érvényesítette azt a szempontot, hogy kivitelünkkel Németországon át tranzitált nyersanyagok beszerzését is biztosítsa, vagy pedig olyan országokba irányítsa kivitelünket, ahol nemes devizákra tehetünk szert. Mindazonáltal a hatalmas Német Birodalom olyan sokoldalú külkereskedelmi kapcsolatokra nyújt lehetőséget, hogy külforgalmunk a Birodalommal mégiscsak emelkedett, csupán kiviteli többletünk csökkent 1935-ben az előző évvel szemben.

A Németországgal való fizetési forgalomban az 1935 december 2-án aláírt új megállapodás talán még nagyobb elvi jelentőségű fordulatra vezetett, mint a feláraknak osztrák és egyéb viszonylatokban kevéssel előbb bekövetkezett egységesítése. A klíringviszonylatokban ugyanis a felárakat hivatalosan állapítja meg a Magyar Nemzeti Bank. Ellenben a Németországgal való forgalomban az eddigi kölcsönös megállapodással létesített felárrendszerről áttértünk a devizakompensációs rendszerre, amely nálunk nyolc, a Nemzeti Bank által megbízott budapesti bank útján bonvolódik le. A magyar exportőrök ezeknek a bankoknak tartoznak felajánlani márkakövetelésüket és a magyar importőrök ugyancsak náluk szerezhetik be márkaszükségletüket, de csak a jegybank bevásárlási engedélye alapján. A márka felpénzét a budapesti Leszámoló Egylet helyiségében naponta délben a Nemzeti Bank felügyelete alatt működő bizottság állapítja meg a kereslet és kínálat alakulása szerint. Ennél a rendszernél tehát a devizagazdálkodás enyhítése éppenséggel számottevő.

Első ízben a bizottság vételnél 18% és eladásnál 19,5% felárat állapított meg és a felár azóta nem változott. Azelőtt többnyire 25%-os felpénz volt érvényben.

Ami a magyar-olasz fizetési forgalmat illeti, immár az

is kompenzációs alapra helyeztetett. A római hármass egyezmény Olaszországgal való külkereskedelmi forgalmunkban csak a múlt évben éreztette teljes mértékben hatását, mint-hogy búzaszállításaink az 1934 tavaszán megkötött egyezmény után csak a rákövetkező gazdasági év második felében indultak meg nagyobb mértékben. Hantos Elemér, noha ő egy másik regionális összefogásnak, a dunavölgyi összefogásnak jóismert előharcosa, maga is elismeri, hogy a római egyezmények elvi jelentősége két gondolatnak: a regionális összefogás gondolatának és a preferenciális vám gondolatának a kereskedelmi politikában való érvényesülése.

A kétoldalú szerződésekkel célbavett bilaterális kiegyenlítődés gyakran ott erőlteti a kölcsönös forgalmat, ahol a kölcsönösség feltételei hiányoznak. Rómában a stresai konferencián és a dunai memorandumokban oly sokat emlegetett kétoldalú szerződések helyett a kollektív szerződések elve győzött.

Miután az 1932. évi ottawai egyezmény precedenst teremtetett a preferenciális vámokra, Olaszország a római hármass egyezményben nyílt preferenciákat biztosított Ausztriának. Ausztria ugyanis, amely a mezőgazdasági önellátás terén tagadhatatlanul nagy sikereket ért el, a Magyarországgal létesített búzaegyezményt ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Olaszország kárpótolja ezért kivitelének emelésével. Ebben nyilvánul meg elsősorban a szerződés többoldalú, plurilaterális jellege. Magyarország szempontjából — magyar-olasz viszonylatban — az egyezmény legfontosabb része az, hogy Olaszország kötelezte magát 1 millió q búza átvételére, további 1 millió q búzára pedig opciót szerzett azzal, hogyha az opcióval nem élne, a második millió q értékesítését a külföldön a maga részéről meg fogja könnyíteni. Az ár mindkét irányban meg lett rögzítve: az osztrák határon a jelzett 20 schillinggel, az olasz határon 56 lírával, ami 15-16 pengőnek felelt meg. Az egyezmény megkötésekor az előző évi búzaárakhoz képest ez az ár kedvező volt. Az egyezmény nemrégiben történt módosításának hatásáról még korai lenne beszélni. De már eddigi hatása is mélyrehatónak bizonyult. Olaszország külkereskedelmi forgalmunkban immár a harmadik helyre került és 1935-ben exportunkban való részesedése 13.28%-ot ért el. Ebben az évben Olaszországgal szemben volt a legnagyobb külkereskedelmi mérlegünk aktivitása 31.4 millió pengős összegben, amiben kétségtelenül része van Olaszország háborús beszerzéseinek is.

A Cseh-Szlovákiával 1930 vége óta fennállott szerződés nélküli állapotot a múlt év június 15-én megkötött és július 1-én életbelépett kereskedelmi szerződés megszüntette ugyan, de a tulajdonképeni árucseré-egyezmény még mindig szűk keretek között mozog. Ez az egyezmény a csoportkompenzáció elvi alapján áll és a felárakat a forgalom egy részére nézve 40%-ban, illetve 43 százalékban szabja meg. Külforgalmunk Cseh-Szlovákiával rendkívüli mértékben összezsugorodott, amint az a fenti táblázatból kitűnik.

Figyelemreméltó Nagy-Britanniával 1933 június 5-én kelt és azóta több ízben megújított gentlemen's agreement-ünk. A megállapodás szerint az Angliába irányuló kivitel bizonyos hányadát az Egyesült Királyságbeli áruk vásárlására és régi árutartozások törlesztésére kell fordítani, míg a fennmaradó rész a Magyar Nemzeti Bank szabad rendelkezésére álló ú. n. transzferálható vagy konvertibilis deviza. Ezeknek számottevő hányadát szolgáltatja angol kivitelünk, annál is inkább, mert a Szigetországgal való forgalmunk jelentékenyen emelkedett. Anglia 1935-ben 6.7%-os hányadával külforgalmunkban a negyedik helyet foglalta el és mérlegünk a világ legnagyobb fogyasztó területét alkotó állammal szemben 16.6 millió pengő aktív egyenleget mutat. Ezt a kedvező fejlődést Anglia számunkra addicionális kivitel lehetővé tételével is előmozdította. Az addicionális kivitel a hitelrögzítő egyezmények alapján befizetett pengőösszegek ellenében való kivittelt jelenti. E járulékos export esetén árukivitelünk csökkenti rövidlejárátú külföldi tartozásainkat, minthogy a szóbanforgó számlákra belföldi adósok által befizetett pengőösszegek ilyenkor a kivitel ellenértékének elszámolására fordíthatnak.

Az addicionális kivitelnek azonban előfeltétele a külföldi hitelezők által nyújtott engedmény. De a járulékos export jelentőségét nem szabad túlbecsülni. Addicionális kivitel útján 1935-ben 32 millió pengő került transzferálásra.

Svájccal való forgalmunkban 1935 március közepén egy új árucseré és fizetési megállapodás lépett életbe. Múlt évi kiviteli kontingensünk legnevezetesebb tétele a 600.000 q búzakontingens volt. Kereskedelmi mérlegünk Svájccal szemben állandóan aktív. A Svájci Nemzeti Banknál befolyó fizetések egy része — eredetileg 17.5% — konvertibilis deviza.

Romániával és Jugoszláviával az elmúlt évben emelkedett forgalmunk, különösen annak következtében, hogy a rossz tengeritermés nyomában nagyarányú tengeri behozatalra kényszerültünk. Románia részesedése külforgalmunk-

ban 1935-ben az előző évvel szemben 6.7%-ról 9.2%-ra, a Jugoszláviáé 3.5%-ról 4.2%-ra javult. Ezekből a Magyarországnál sokkalta nagyobb mértékben agrárjellegű államokból elsősorban nyersanyagokat hozunk be, ellenben késztermékeket, főként a nehézipar termékeit visszük ki ezen országokba. Kereskedelmi mérlegünk Romániával szemben állandóan, Jugoszláviával szemben többnyire passzív. Tavaly ez a passzívitás előbbi állammal szemben 28.6 millióra, utóbbival szemben pedig 13.6 millió pengőre szökkent fel az 1934. évi 10.5, illetve 2.2 millióval szemben.

b) Devizagazdálkodásunk eredményei.

Végeredményben devizagazdálkodásunk kétségtelenül elérte főcélját, a pengő vásárlóerejének megőrzését. Ez jórészt arra vezethető vissza, hogy sikerült kivitelünket olyan államokba is terelni, ahol nemes devizákat szerezhettünk. P. o. fokozódott Angliába, Egyiptomba, Brit-Indiába, Svédországba irányuló kivitelünk. Kivitelünk gyarapításában pedig jelentős része van iparunknak, melynek termékei könnyebben bírják el a fuvarköltséget és így nagyobb mértékben felkereshetik a távolabbi piacokat, annál is inkább, mert a magyar gyáripár technikai haladása és racionalizálása a depresszió alatt (Varga István számításai szerint) nagy lépéssel jutott előbbre. Iparunk életképessége meggyőzően jut kifejezésre abban is, hogy ipari késztermékeink kiviteli részesedése tetemesen javult a forgalmi korlátozások éveiben. Ime néhány adat!

A Magyar Gyáripár technikai haladása és racionalizálása.

	1927 = 100	
1929		1932
106.5		123.6

Ipari termékeink részesedése egész kivitelünkben.

1930	1935
29.06 %	37.11 %

De nemcsak az ipar, hanem a mezőgazdaság helyzete is javult. Az agrárrolló 1935 végén 12%-ra zárult össze.

Külkereskedelmi mérlegünk, amely a válság nyomása alatt — az áresés ugyanis növeli az exportképességet — már 1930-ban passzívitásból aktivitásba csapott át, a gazdasági helyzet javulása után is megőrizte aktivitását.

Kereskedelmi mérlegünk.

	+ Árukiviteli többlet
	— Árubehozatali többlet
	Millió pengő
1930—35.	1930—35.
	évi átlag
+324	+54

1935 folyamán már devizagazdálkodásunk helyzete is megerősödött.

A Magyar Nemzeti Banknak kivitelből származó devizabevételei 1935-ben 292 millió pengőre rúgtak, az előző évi 243 millióval szemben. Ezzel a 49 millió pengős emelkedéssel szemben pedig a behozatal céljaira kiutalt devizák összege csak 29 millióval növekedett.

c) Külföldi adósságaink kérdése.

Fizetési mérlegünk adatai utoljára az 1932. évre vonatkozólag tétettek közzé, ami főként azzal magyarázható, hogy a legális tőkeforgalom csaknem teljesen megszűnt, az illegitim tőkeforgalom eddig amúgy sem fogható meg statisztikailag.

Tőkebehozatalunk 1930-ban és 1931-ben még tartott, 1932-ben azonban már jelentéktelen összegre zsugorodott össze.

Tőkebehozatalunk.

M i l l i ó p e n g ő		
1930	1931	1932
209.6	287.1	6.6

1931 végén Magyarország külföldi adósságai 4309 millió pengőre emelkedtek. Megoszlásukról alanti táblázat nyújt tájékoztatást.

Külföldi adósságaink 1931 végén

Megoszlás adósok szerint.	
Állam	1.567.4
Önkormányzatok	547.1
Egyházak	23.8
Magángazdaságok	2.170.8
<hr/>	
Összesen: 4.309.1	

Magángazdasági adósságok részletezése:

Magyar Nemzeti Bank és pénzüintézetek	803.4
Mező-, erdő- és szőlőgazdaság	322.7
Gyáripár	584.9
Egyéb ipar és bányászat	108.0
Kereskedelem	261.9
Közlekedés és szállítás	41.6
Egyéb foglalkozás	48.3

Összesen: 2.170.8

Megoszlás lejárat szerint.

M i l l i ó   p e n g ő

Hosszúlejáratú kölcsönök	Rövidlejáratú kölcsönök
2.470.7	1.838.4
<i>Évi kamat</i>	<i>Évi kamat</i>
137	100
<i>Évi törlesztés</i>	
50	

Az esedékes kamatokra és törlesztési részletekre azonban 1932-ben az előző évi 207.7 millió pengővel szemben már csak 19.1 millió pengőt tudtunk fizetni, fizetési mérlegünk adatai szerint. Magyarország ugyanis a nemzetközi hitelválság folytán kénytelen volt adósságszolgálatának külföldre való átutalását kevés kivétellel, elsősorban a népszövetségi kölcsön kivételével, felfüggeszteni. A magyar adósok t. i. tartoznak a Magyar Nemzeti Bank által nyitott és ott vezetett Külföldi Hitelek Pénztárába az esedékes összegeket pengőben befizetni. Ez az úgynevezett előteremtés. Viszont a Nemzeti Bank egyelőre részben felfüggeszti a transzferálást, vagyis a pengőnek külföldi fizetési eszközökre való átváltását és külföldre való átutalását. A rövid lejáratú hitelek visszavonása ellen pedig a német Stillhalte-egyezmények mintájára hitelrögzítő egyezmények útján védekezünk. Az adósságok egy bizonyos hányada azonban részben pengőben, pl. az idegenforgalom keretében és mint láttuk, a magyar áruk exportja formájában (addicionális export) kerül kiegyenlítésre.

Nézzük a Külföldi Hitelek Pénztárára (transzferalap) és a hitelrögzítő számlákra vonatkozó 1935. évi főbb adatokat:

Külföldi Hitelek Pénztára.

	Készpénz	Kincstárjegyek
	Millió P	
Állag 1935 december 31-én	102.5	71.8
	Állami	Pénzügyi
	kölcsön	betétek
Készpénzkihelyezések	46	32

Hitelrögzítő Számlák.

Millió P

Egyenleg 1935 december 31-én. 5.63

Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy külföldi adósságszolgálatunk ellátása terén a válság mélypontja óta számottevő javulás állott be. Magyarország a közép-európai adós országok között jó középső helyet foglal el. A nemzetközi gazdasági helyzet nálunk nem javult ugyan még annyira, mint a belföldi tőkében gazdagabb, iparosabb Ausztriáé, amely már konvertálhatta is kölcsönei egy részét, amit azonban kedvezőbb külpolitikai helyzete kihasználásának is köszönhetett. Mindenesetre sokkal jobb rangsort foglalunk el, mint p. o. Bulgária, nem is szólva Görögországról. Jól ismeretes, hogy 1931 őszén a népszövetségi pénzügyi bizottság újból népszövetségi megbízottat küldött ki Magyarországra az angol Tyler személyében, míg a Nemzetközi Fizetések Bankja a Magyar Nemzeti Banknak 1931-ben a legnagyobb valutáris nehézségek közepette nyújtott kölcsönrel kapcsolatban a Nemzeti Bank mellé delegálta az angol Bruce-t.

Külföldi adósságaink állása jelenleg nehezen tekinthető át. Magángazdasági adósságaink jórészt illegitim visszavásárlások útján erősen csökkentek. A záloglevelek, kötvények és arbitrázs részvények nosztrifikálása azonban a múlt év vége óta az értékpapírok repatriálási folyamatának nagyrészt végét vetett.

Külföldi adósságaink méltányos, a megváltozott kamatviszonyokkal és a mezőgazdasági exportcikk ár alakulásával számoló rendezése valutánk végleges stabilizálásának és világgazdasági kapcsolataink normalizálódásának elengedhetetlen előfeltétele. Ami a valuta stabilizálását illeti, nyilvánvaló, hogy a kis államok és így Magyarország valutájának megrögzítésére is csak a nagy államok valutáinak meg-

rögzítése után kerülhet sor. De az adós államoknál a pénzérték állandósításának további előfeltétele, hogy a nemzetközi adósságok kérdésének rendezése újból megnyissa a külföldi hitelforrásokat, mert a világgazdasági kapcsolatok rendes mederbe terelődése csak akkor várható, ha a tőkeáramlások ismét fedezni tudják a fizetési mérlegek időleges hiányait. Azzal azonban tisztában kell lennünk, hogy a páris-környéki békék okozta strukturális gazdasági bajokon ez sem segíthet. Mindaddig, amíg ezek a szervezeti bajok fennállanak, a világgazdasági kapcsolatokat csak szűkebb alapra lehet helyezni.

F o r r á s m u n k á k :

Folyóiratok és kiadványok:

- Magyar Statisztikai Évkönyv.
 Magyar Statisztikai Szemle.
 Magyar Statisztikai Közlemények.
 Gazdaságstatisztikai adatok 1926—32, a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal kiadv., összeállította és szövegét írta Sipos Sándor.
 A Magyar Gazdaságkutató Intézet helyzetjelentései és külön kiadványai.
 Magyarország közgazdasága és pénzügyei, Vadnai Béla tanulmánya a Közgazdasági Enciklopédia III. kötetében.
 A Magyar Nemzeti Bank évi jelentései.
 A Magyar Vámpolitikai Központ évi jelentései.
 Ungarisches Wirtschaftsjahrbuch. (Gratz Gusztáv—Bokor Gusztáv.)
 Die Volkswirtschaft Ungarns. (Kemény György—Vágó József.)
 A Népszövetség Pénzügyi és Gazdasági Irodájának a nemzetközi fizetési mérlegekre, a világkereskedelemre, a világgazdasági helyzetre és a kereskedelmi bankokra vonatkozó kiadványai.
 The Economist, London.

Könyvek és értekezések:

- Elekes Dezső: A dunavölgyi kérdőjel, Budapest, 1934.
 Fellner Frigyes: A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon, Budapest, 1908.
 Hantos Elemér: Magyarország gazdasági integritása, a nemzeti megújulás útja, Budapest, 1932.
 U. a.: Magyarország gazdaságpolitikai helyzete a római egyezmények után, Budapest, 1935.
 Judik József: A világgazdasági válság és a fizetési mérlegek, a Navratil- emlékkönyvbe írt tanulmány, Budapest, 1935.
 Konkoly Thege Gyula: Magyarország külkereskedelmi forgalma és a mezőgazdasági kivitel jelentősége, Közgazdasági Szemle, 1930 májusi sz.
 Székely Artúr: A magyar külkereskedelem irányainak változásai a forgalmi korlátozások éveiben (1930—34), Közgazdasági Szemle, 1935 március—áprilisi szám.
 Ovári Papp Zoltán: A külföldi kölcsönök hatása az adós ország gazdasági helyzetére, Budapest, 1934.

Szigeti Gyula: Az 1925—31. évi magyar fizetési mérlegek, közzétéve a Népszövetség nemzetközi fizetési mérlegekre vonatkozó kiadványaiban és a Magyar Statisztikai Szemlében.

Szigeti Gyula és Walder Gyula: Magyarország nemzetközi fizetési mérlege és külföldi tartozásai az 1931. évben. Különlenyomat, Budapest, 1932.

Varga István: Le développement économique de la Hongrie mutilée, Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1932. 1—2. sz.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A fizetési mérleg mint a világgazdasági kapcsolatok fokmérője ..	3
II. Anglia és Magyarország fizetési mérlege	4
III. Csonka-Magyarország és Nagy-Magyarország fizetési mérlege	9
IV. Valuta és világgazdaság	12
V. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak első időszaka: az infláció és a forgalmi korlátozások kora 1918-tól 1925-ig	18
VI. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak második időszaka: a külföldi eladósodás és a kereskedelmi mérleg passzívításának kora 1925-től 1930-ig	18
<div style="margin-left: 40px;"> 1. Mezőgazdaságunk függése a világpiactól és az ipari vámvédelem új lehetősége. 2. protekcionizmus általános fokozódása. 3. Külforgalmunk megoszlása a főbb államok között. 4. Fő kiviteli cikkeink és mezőgazdaságunk szervezeti változásai. 5. Fő behozatali cikkeink és iparunk fejlődése. 6. Nyersanyaghiányunk. 7. Tőkebehozatalunk emelkedése 1929-ig. </div>	
VII. Csonka-Magyarország világgazdasági kapcsolatainak harmadik időszaka: tőkebehozatalunk hanyatlásának és megszűnésének s kereskedelmi mérlegünk aktivizálódásának kora 1930 óta	29
<div style="margin-left: 40px;"> 1. A világválság hatása. 2. Devízagazdálkodás és forgalmi korlátozások: a) kliring, regionális preferenciális vámok és kompenzáció, b) devízagazdálkodásunk eredményei, c) külföldi adósságaink kérdése, d) a valutastabilizálás világprobléma </div>	
Főbb forrásmunkák	46

